

שיעור בדין הרגשות וכתמים בזמנינו

הנה ידוע כי נשי דידן רובן ככולן אינן מרגישות במוחש ובמודע אף לא אחת מן ההרגשות הנצרכות לדין הרגשה בראיית נדה מן התורה, ומחמת כן נתהווה אי בהירות בהלכות רבות בדיני ראייה וכתמים התלויות בהרגשה מן התורה, כי מדאו' אין האשה טמאה בראיית דם בלא הרגשה כמאמר שמואל בנדה נז: ומדרבנן הרי היא טמאה אף בלא הרגשה, אולם מצאנו כמה קולות בנדה דרבנן בלא הרגשה, הן לענין דיני התלויות דמקילים טפי בנדה דרבנן והן קולות בכתמים לענין דם הנמצא ע"ג דבר שאינו מקבל טומאה או בגד צבעוני או כתם פחות מכגריס שהקילו בהם רבנן, ומעתה צ"ע איך לדון את נשי דידן שאינן מרגישות, והשאלות מתחלקות לג' חלקים עיקריים;

[א] האם יתכן שכיום אין נדה מדאו' אע"פ שהאשה שופעת דם כדרכה בוסת גמורה מחודש לחודש, [ויש בזה נפ"מ רבות לספיקות וצירופים ותלויות].

[ב] כאשר נמצא טעם לדונם כנדה מדאו' אע"פ שאינן מרגישות, יקשה היאך מקילים בכתמים, והרי כתמים דרבנן רק מחמת העדר הרגשה, וכיום הלא העדר הרגשתן אינו מוכיח כלום¹. [וכעין טענה זו מצאנו באחרונים לענין כתמי קטנה ושוטה דאין אנו יודעים אם הרגישה אם לאו, ועל כן צ"ב איך מתירים כתמיהן². ובשו"ת הגרע"א סי' ס"ב נקט דכתמי קטנה מותרים רק משום שאינה עלולה לראות, והסד"ט דן בסי' קפ"ג וסי' ק"צ ס"ק צ"ג על כתמי שוטה והתיר מטעמים אחרים].

עוד יש לברר בכלל זה בהא דנקטינן דאשה שראתה דם בבדיקת עד דנים אותה כנדה דאו', דדין זה הלא מיוסד בפשוטו על דעת הרמב"ם רפ"ט מאיסור"ב דחזקת דם שבא בהרגשה ואף שלא הרגישה אמרינן ארגשה ולא אדעתא כי הרגשת העד בלבד, והנה כיום שאינן מרגישות בשום פעם הרי מוכח לכאו' שנשתנו הטבעים ושוב אין חזקת דם שבא בהרגשה, ומהיכ"ת לדון אותה כנדה דאו' טפי מקינוח מבחוץ.

[ג] הנה מצאנו כמה דינים המיוסדים על סברת 'מדלא ארגשה' כהוכחה דלא ראתה או דהדם אתי מעלמא, וכהיום הרי הוכחה זו אינה קיימת כלל וכלל, וא"כ האם ישתנו הדינים. וכגון הא דמהני תליה במכה וכדו' בבדיקת עד דאו' ד' הב"י סי' ק"צ שהוא רק מכח ההוכחה 'מדלא ארגשה', וד' הסד"ט שהוא מכח ס"ס בצירוף הוכחה זו מדלא ארגשה. וכן בוסת שאינו קבוע ועבר וסתה ולא בדקה דנקטינן דמותרת בדיעבד ד' כמה אחרונים שההיתר הוא מכח ההוכחה דלא ארגשה. וכן מצינו ד' החת"ס ועוד דכתמים מותרים מדינא בזה"ז מכח ספק ספיקא שמא בא הדם מהעליה ושמא בא מעלמא, ואף דרוב דמים מן המקור וא"כ הספק מן העליה אינו שקול, מ"מ חשיב ספק שקול בצירוף ההוכחה דלא בא מן המקור מדלא ארגשה, ונקט החת"ס דרק משום כך התירו בזה"ז כתם פחות מכגריס לפי גודל הגריס שהיה בזמן הגמ' אע"פ שנתקטנו הגריסים האידנא, [משא"כ בבדיקת עד שאינו בדוק דדינו ככתם ס"ל לחת"ס יו"ד סי' ק"נ דבעינן תליה גמורה בגריס המצוי בזמנינו, כי אין שם היתר של ס"ס, והובא בפ"ת ק"צ סק"מ], וכל הדינים הללו אינם תלויים כלל בהא דבעינן הרגשה לטומאת נדה מן התורה, אלא מיוסדים הם על המציאות שהיתה מעולם דאשה מרגשת ביציאת דמה ואם לא הרגישה הרי זו ראייה שלא ראתה ועל דרך הסוגיא ג. בביאור ד' שמאי דכל הנשים דיין שעתן הואיל ואשה מרגשת בעצמה ומדלא ארגשה מאתמול הוי הוכחה שלא ראתה עד עתה ע"ש.

והנה בכל דינים אלו התלויים בהוכחה 'מדלא ארגשה' יש נפ"מ גם בזמן הגמ' לשוטה וקטנה דאין לנו הוכחה דלא ארגשה (ומה"ט אמרו בגמ' ג. מודה שמאי בשוטה), ויש לברר מה דינן בכל הנ"ל.

יש עוד כמה דינים שהחמירו בהם פוסקי זמנינו מחמת העדר ההרגשה בדורינו, וכגון במש"כ החת"ס דמי שהרגישה זיבת דבר לח ולא בדקה אינה נאסרת מחמת הרגשה זו לפ"ד התורה"ד דהרגשה אוסרת (אף להשיטות דזיבת דבר לח מקרי הרגשה מדאו'), כי הרגשה זו מצויה טובא גם במראות טהורות ואי"ז ריעותא לחוש לראית דם נדה, אולם בזמנינו שאף הרגשה זו אינה מצויה כלל וכלל כתבו בס' לבושי עוז סי' קפ"ג ועוד דיש לחוש לזה ואם לא בדקה אסורה אף בדיעבד (עכ"פ מדרבנן).

¹ ויש להוסיף דד' הבית מאיר בצלעות הבית סי' י"ג והסד"ט סי' ק"צ ס"ק צ"ג באופן אחד דמדאו' חיישינן דארגשה ולא אדעתא, אלא דבכתמים כיון שאומרת בודאי שלא הרגישה אנו תולים דעברה בשוק של טבחים ולא אדעתא, וא"כ בזמנינו שלעולם אינה מרגשת אפשר דאינה יכולה לומר בודאות דלא ארגשה ולא אדעתא. טענת הגר"נ קופשיץ שליט"א.

² אגב יש לידע שמצוי היום כתמי קטנה בת יום אחד, ונפ"מ לאיסור יחוד דאו' לרוב השיטות בפנויה נדה כשמגיעה עם חברה מהגן וכדו', אך בד"כ כתמיה טהורים מחמת שהטיטול הוא דבר שאינו מקב"ט, וגם דסו"ס הוי רק מדרבנן.

והנה להלן יתבארו כמה דרכים בביאור הא דנשי דידן דינן כנדות מדאו' בהגיע וסתן, וכל הדרכים אינן מרווחות לגמרי, וישנם השואלים וכי למה לא נקבל את המציאות לאמר כי נשתנו הטבעים וכי נשי דידן רובן ככולן אינן נדות אלא מדרבנן ומכח זה נבא להקל קולות מפליגות בהל' נדה החמורות. התשובה לדבר, כי הן אמנם מצאנו כזאת בדינים אחרים שנמנו וגמרו גדולי הדורות דנשתנו הטבעים כגון לענין השיעורים שהכריעו האחרונים דנתקטנו הביצים, אבל זהו רק כשהוסכם הדבר ע"ד רוב ככל האחרונים, ועד אז לא היה ידוע שנתקטנו הביצים, וכ' החזו"א בקונט' השיעורים (א"ח סי' ל"ט סק"ו) דקודם שנתברר הדבר היה הדין כפי שהיה ידוע לאחרונים, שע"ד כן ניתנה התורה (והיינו לענין קביעת השיעורים דתלוי בדעתו של רואה כפי שהאריך שם), אולם בשאלת שינוי הטבע בהרגשות הרי א"ז חידוש של זמנינו והדבר מבואר באחרונים כבר לפני למעלה משלש מאות שנה דנשים רבות אינן מרגישות ואעפ"כ לא שמענו ולא ראינו לאחד מן האחרונים שקבע דנשתנו הדינים, וא"כ מוכח הדבר שאין מקום לשינוי הדינים ושערי תירוצים לא ננעלו, ואין אנו חכמים יותר משלפנינו.⁴

ויש להביא בזה מדברי הגרע"א בשו"ת סי' קכ"ח שנשא ונתן אודות שאלה של ממזר שהאשה נתעברה והבעל לא היה בביתו, ואחד מצדדי האיסור שהעלה אחד מן הרבנים היה בהיות וראו שירדה לטבול אחר שהלך הבעל מביתו ודרך המעוברת שמסולקת דמים וא"כ בע"כ שנתעברה אחר הטבילה והולד ממזר, והגרע"א השיב על כך וז"ל: 'לענ"ד הא הסילוק דמים הוא רק משהוכר עוברת, ואף דעינינו רואות בנשי דידן דמיד כשנתעברו מסולקות דמים ונשתנו הטבעים, וכמ"ש תוס' גבי עינוניתא דוורדא, הא חזינן בש"ע י"ד סי' קפ"ט סל"ג וכן בסי' ק"צ סנ"ב ואחת מעוברת שהוכר עוברת, ולא נזכר רמז באחרונים שלדין אף בלא הוכר עוברת כן' עכ"ל. הרי דאף לקולא בשאלת ממזרות הסתמך הגרע"א על כך שאם לא כתבו האחרונים דנשתנה הדין בע"כ שלא נשתנה אף שענינו רואות שנשתנו הטבעים, ושערי תירוצים לא ננעלו. [וראייתו מסי' ק"צ היא ג"כ לקולא, דמשמע שם דמעוברת שהוכר עוברת תולה כתמה במעוברת שלא הוכר עוברת ומטהרים אותה אף שלפי שינוי הטבעים בזמנינו אין שום טעם לתליה זו כיון ששניהן מסולקות דמים]. וכן מצינו באבנ"ז י"ד סי' רל"ח בתשובתו לבעל החלקת יואב לענין הא דקיי"ל דיולדת מסולקת דמים עד כ"ד חודש אף אם אינה מיינקת הואיל ואבריה מתפרקין, וכתב האבנ"ז: 'מה שהקשה שענינו רואות שתלוי בהנקה, אף אני אקשה במעוברת עינינו רואות מעוברת מסתלק דמה בתחילת עיבורה, ואין לנו לסמוך על דמיונינו לבד בהנולד למקוטעין דקים לי לחז"ל בעלי השו"ע שנשתנה' עכ"ל. הרי דנקט לדינא אף במינקת דזמנינו שלא נשתנה הדין והרי היא בגדר מסולקת עד כ"ד חודש, [אמנם פוסקי זמנינו הורו לחוש לחומרא לשינוי זה במעוברת ומינקת אבל רק בתורת חומרא ולא מעיקר הדין, ומ"מ מדברי הפוסקים הנ"ל חזינן לא כן, ובאג"מ ח"ד י"ד סי' י"ז כתב לחלוק ע"ד הגרע"א והאבנ"ז ובספר שירת הים סי'

³ אמנם לענין וסתות אכן נשתנו הטבעים ונשתנו הדינים, דעד הדורות האחרונים היו הוסתות קבועים, ושמענו לאחרונה מאחד שאשתו עבדה בישוב של עולי תימן במצב רוחני חלש ושם היו וסתות מסודרות עד כדי כך שהבלנית היתה מחזיקה רשימה מתי כל אשה צריכה לבא למקוה ואם הגיעה יום קודם אמרה לה הבלנית שיש לה טעות ביום אחד כי אצלה רשום שרק מחר הוא זמן הטבילה, וזה מחמת שאכלו בריא וכו', אבל בזמנינו ודאי נשתנה הדבר ואין כיום וסתות קבועות ולכן דנים בכמה פרטים בשונה ממה שהיה פשוט להלכה כל השנים מחמת המציאות שהיו וסתות מסודרות, ובד"ז לא ראינו מקור באחרונים אחרת.

⁴ ואעתיק דברי האחרונים בזה; בשו"ת שב יעקב סי' מ' (משנת ת"ע) דן אודות אשה שרואה תמיד ליחה לבנה ובתוכה מעט דם יחד עם הרגשת זיבת דבר לח והרופאים אומרים שאין הדם מהמקור, והאריך לדון להתירה, ובתוך דבריו כתב בזה"ל: 'קשה עלי להבין אותו הרגשה שנזכר בש"ס ופוסקים שהרגשה שנפתח מקורה ושאלתי להנשים ואין פותר לי רק שמרגישין שזב מהם דבר לח, ואח"כ האריך להוכיח דהרגשת זיבת דבר לח לא הוי הרגשה מדאו' וסיים 'ולפ"ז לא הוי בניד"ד הרגשה הואיל ולא הרגשה כלום בגופה רק מה שזב ממנה, ואח"כ הוסיף דאפי' את"ל דזיבת דבר לח חשיבא הרגשה מ"מ כאן יש לתלות ההרגשה בליחה ולא בדם ולענין הדם חשיב שבא בלי הרגשה וממילא אין כאן נידון של נדה דאו'. ומוכח מדבריו אף שכל הנשים ששאל אמרו שאינן מרגישות לעולם אלא זיבת דבר לח ולא פתיחת פי המקור או הזדעזעות האברים מ"מ החליט שאין חשש דאו' באשה זו לאחר שהוכיח דזיבת דבר לח אינה ההרגשה האמורה בתורה.

והמהרש"ך כתב לשב יעקב בזה"ל (נדפס בשב יעקב שם סי' ל"ט); 'ש הרבה נשים שאינן מרגישות כי אם הרגשה זו (של זיבת דבר לח) אבל ודאי יש ג"כ הרבה שמרגישות הרגשות אחרות שבגופה וכדכתב הרמב"ם וכו' ובאמת גם אני את פי נשים שאננות שאלתי אחר עיקרן דברין האלו והשיבו נשים נשים יש וטבעיות טבעיות יש, לא ראינו כדאי זה, יש שמרגישין הרגשה גדולה כאילו נופלת דבר מפי מקורה בפתיחת פי מקורה, ויש שאינן מרגישות כי אם את זאת שזה מהן דבר לח, וגם לאו כל עיתות שוות בהן לפעמים ע"י הרגשה זו ולפעמים ע"י הרגשה גדולה מזאת כנ"ל, ובכן אם הדבר כן וודאי אם רואות ע"י הרגשה קטנה הזאת הרגשה מקרי והוא דאורייתא' (והיינו לפ"מ שהכריע שם דזיבת דבר לח הוי הרגשה מדאו').

ובשו"ת תשורת שי ח"א סי' תנ"ז (הובא בדרכי תשובה סי' קפ"ג סק"ו) דן אודות אשה שרגילה לראות מראות לבנות הרבה בהרגשה וקשה לה לבדוק כל פעם, ולאחר שמביא צדדי היתר שונים כתב בזה"ל: 'וא"כ כל שאינה מרגשת שנפתח פי המקור כשזב ממנה י"ל שאינו כלל מן המקור, ואע"ג דהוי ספק מ"מ הרי יש עוד צדדי ספיקות כמ"ש לעיל ובפרט דתוספות ורשב"א כתבו דבספק מוקמינן לה בחזקת היתר וכ"כ בחידושי רמב"ן בר"פ המפלת, וכבר הוגד לי מפי נשים זקנות שעכשיו אין מרגישות פתיחת פי המקור כלל וכ"כ בשב יעקב סי' מ' דשאל לנשים אם מרגישין פתיחת המקור ואין פותר רק שמרגישין שזב מהן דבר לח, ונ"ל משום דנחלשו החושים והדעת וכ"ש עכשיו, ואפילו לא יהא אלא ספק אחד מ"מ כיון דדם לובן אין חזקתו מן המקור וכו' עכ"ל.

ובס' תפארת צבי סי' ק"צ סק"ד (נדפס בשנת תקנ"ח) כתב 'וכן שמעתי מנשים צדקניות דרוב נשים ורובא דרובא לא הרגישו ביצא דם מן המקור, וא"כ לשמואל ולפוסקים אחריו דאינה טמאה עד שתרגיש בטל ח"ו אצל רוב נשים נדה דאורייתא וכו', וכ' ליישב כעין ד' התור"ד דהרגשה ענינה רק לברר כמו שיבואר להלן, אבל ד' רוב הראשונים אינה כן.

והנה לפו"ר עולה מדברי השב יעקב והמהרש"ך דאע"פ שבזמן הגמ' והראשונים היו הנשים מרגישות פתיחת פי המקור והזדעזעות האברים ובדורם הרבה נשים אינן מרגישות אלא זיבת דבר לח, מ"מ לא אמרינן דנשים אלו טמאות מדאו' אף אם אינן מרגישות אלא כל שאומרת שלא הרגשה אינה טמאה מדאו', אבל אין הדבר מוכרח, כי למעשה הלא לא כתבו דאותם נשים אין בהם טומאת נדה מדאו', והמהרש"ך למעשה הכריע דגם זיבת דבר לח הוי הרגשה ולדבריו בכולם יש הרגשה וטמאות מדאו', והשב יעקב ג"כ לא כתב דלדבריו כל הנשים אינן טמאות מדאו' אלא דן לטהר רק את אותה אשה שחתר למצא לה היתר, וגם אותה לא טיהר אלא בצירוף צדדים נוספים, ובכן דעת לנכון נקל כי אין להסתמך על דבריהם לקבוע דנשים דידן אינן טמאות מדאו' כלל, וכבר עמד בזה בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו סי' כ"א בתשובה לבנו הגרש"ב ולדנברג זצ"ל שדן להעלות ע"פ דברי האחרונים דנשים דידן אינן טמאות מדאו' לעולם, ונפ"מ לבטל הל' וסתות התלויות בראיה בהרגשה ע"ש, ואביו האריך לבטל את דבריו מכל וכל יע"ש.

כמו כן ידוע מש"כ הגר"ח גריינימן זצ"ל במכתב שטען הרבה טענות קמי החזו"א לאסור כתמים מדינא בזה"ז ולא הסכים בשום אופן⁶, ושמעתי מג"א שליט"א שהראו קמי מרן הגר"ז ספר חשוב שכתב לדון שכיום א"א להקל בכתמים לפי שאין הרגשה ומיד הגיב הגר"ז 'הוא כותב נגד הגמרא', ושוב הראו לו דין דומה (דכתם פחות מכגריס צריך בדיקה לאחריו) ושוב הגיב 'זהו נגד הגמרא' ולא רצה עוד לראות את הספר.

ובהאי ענינא שמעתי בשם א' מגדולי דורינו שאמר דהדין נחתם באלפיים שנות תורה, וכמדומה ל' זו נובעת מדברי החזו"א יו"ד סי' ה' שהאריך בדבר שינוי הטבעים בהל' טריפות דרוב משבעים הטרפות המנויות בגמ' ורמב"ם חיות בזמנינו ומתרפאות וכל הסירכות שיש היום בבהמות אף אחת מהן לא מתה מזה, ומשום כך כתב החזו"א דודאי האידינא אין מעידין להתיר אשה לשוק ע"פ עדות של טריפות כאלו באדם⁷, ומ"מ לא נשתנו דיני טריפות בבהמה כי הדבר נקבע באלפיים שנות תורה⁸. אך לפו"ר א"ז שייך בענינינו, כי שם ביאר החזו"א דהאוסר הוא המום של הטרפה, והא דטריפה אינה חיה אינו סיבה אלא סימן ולכך י"ל דסימן זה תלוי רק בזמן חז"ל, והאריכו בזה האחרונים ואכ"מ, אבל בניד"ד הדבר צ"ב, דדין הרגשה הלא הוא לעיכובא בעצמותו כמבואר ברוב הראשונים. אכן להלן יבואר דרך בביאור הענין בניד"ד.

עכ"פ בכל הנוגע להלכה למעשה רוב המורים אינם מתחשבים כלל בשינוי הטבעים ופוסקים ככל הכתוב בשו"ע ופוסקים כאילו היו לנשי דידן הרגשות וכאילו יש הוכחה מדלא ארגשה וכל כיו"ב, ומ"מ רבים מפוסקי הדור מתחשבים בשינוי המציאות בהרגשות זמנינו לענין שאלות המתיילדות שאינם הלכה פסוקה ולענין צירופים וספקות כפי שיבואר להלן.

מאידך גיסא ישנה שמועה לא מבוססת בשם הגר"א קוטלר זצ"ל שחסד עשה הקב"ה עם דורינו שנטל מעימנו את ההרגשות כדי שלא יהיו כ"כ הרבה פגומים בכלל ישראל לפי שדורינו הוא דור של בעלי תשובה, והנולד מנדה דרבנן אינו פגום כמבואר בב"י סי' ר"א, וישנם עוד ת"ח מובהקים שמצדדים כך, וביארו דסו"ס לא נשתנו הטבעים בבת אחת כי אם קמעא קמעא לפי ירידת הדורות בחולשת בעצבים וכח הריכוז, וגם כיום אין הדבר מוחלט שאין הרגשות, וידוע אצל הרבה מן המורים שנתקלו אי פעם במקרה של ראייה בהרגשה, [כגון אשה שלא היו לה ילדים זמן רב וכל הגעת וסת היה מלווה אצלה בצער רב ולכן היתה לה שימת לב מרובה למצבה וידעה להגיד פעמים רבות שברגע זה התחיל הוסת ואכן מיד התחיל לצאת הדם]⁹, ועל כן ודאי שדיני השו"ע והפוסקים שרירים וקיימים, ועכ"ז לא ישתנה הדין לקולא בשום

⁵ אמנם לכל כלל יש יוצא מן הכלל, וכגון הפולמוס שנתחדש באחרונים אודות קטן שהגדיל בימי הספירה אם ממשיך לספור בברכה שמעתי מג"א שליט"א שאמר שיש לו ראייה שאין עליה תשובה דממשיך לספור בברכה, דהנה שאלה זו נוגעת לשביעית מכלל ישראל, דהא ימי הספירה הם מ"ט יום והם שביעית מימי השנה, וא"כ איך יתכן שמימות עולם עד לפני כמאתיים שנה לא עמדו הראשונים וגדולי האחרונים וכל ספרי השו"ת בשאלה זו ולא הורו את הדרך ילך בה כל נער בר מצוה בימים אלו, ובע"כ דהוי פשיטא להו כביעתא בכוחא כאחד מן הצדדים, ובדאי לא מסתבר דהוי פשיטא להו כהצד שאינו ממשיך לספור בברכה, ומוכח א"כ דממשיך לספור בברכה, עכ"ד. אך עכ"ז לא התחשבו בטענה זו גדולי האחרונים שדנו ופלפלו בשאלה זו...

⁶ המכתב נדפס בספר דרך ישראל שם האריך המחבר לכתוב דאם נימא דאין חסרון הרגשה בימינו גם בכתמים שאינם בדרך הראיה הרגילה הרי כי אז בבגד הסמוך לבשר ויש עליו מראה דם ממש (שלא יתכן שהוא מהתקבצות זיעה וכדו') אין מקום להקל ולא שייך בזה היתר מדין דם ולא כתם ע"ש, וע"ז כתב הגר"ח זצ"ל; 'ככל הטענות שבמכתבך או קרוב להם דנתי לפני מרן זללה"ה ולא הועיל לי, ולקושטא דמילתא אם נמצא דם אדום פחות מכגריס בבגד הסמוך לבשר ובדקו ולא נמצא כלום בפנים הרי הדבר קרוב שקיימת איזו שריטה באזור וממנה הדם, ורחוק לומר שהמקור פלט משהו קטן ונעלם מכל השטח הפנימי. וכן בכתם בבגד צבעוני אין מתירים אלא בבדיקה ונמצא נקי, וזה אינו בהווה בזמן שבאמת הכתם מבפנים שלא ימצא כלום בבדיקה'. ובספר ארחות רבינו ח"ד (מהדו' תשע"ד) עמ' צ' כתב בשם מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א דהחזו"א הקפיד על מש"כ הגר"ח גריינימן זצ"ל בספרו דמקום שאין תליה יש להחמיר בכתם פחות מכגריס ואמר לו החזו"א להגר"ח שגם הוא בעצמו לא יחמיר בכך משום דמותר.

⁷ ז"ל החזו"א; 'דמעשים בכל יום בזמננו שמנתחים הרופאים במעים ומתרפא החולה וחי חיים שלמים וקיימים, ולכן נפל בביאור בזמננו דין עדות בשאר טריפות, ואם הרופאים אומרים שאין כיום רפואה ידועה לטריפה ההיא ג"כ אי אפשר לסמוך כיון שבעצם יש לה רפואה אולי נזדמן לו סם רפואה ע"י איזה רופא'.

⁸ ז"ל החזו"א בתוך דבריו; 'ואין לתמוה על זה, דבאמת נראה דברא הקב"ה רפואות אף לטריפות וכדאמר ב"ב ע"ד ב' בסוגלות אבן טבא שמחיה אף המתים ושם בסוגלות עשב סמתרי, ואמר שמואל ב"מ ק"ז ב' אי לא זיקא עביד סמתרא להרוגי מלכות וחיי, ואמר בפסחים נ"ו א' שחזקיה גזו ס' רפואות ופרש"י שהיו מתרפאין מיד, אלא שלא נתגלו בכל דור ודור ובכל מקום ומקום, ויש אשר נתגלו וחזרו ונשכחו והכל ערוך ומסודר מאת הבורא ב"ה בראשית הבריאה, ונמסר לחכמים לקבוע הטריות ע"פ רוח קדשם שהופיע עליהם, והנה היה צריך להקבע בב' האלפים תורה כדאמר ע"ז ט' א' דיני הטריות לדורות, וכדאמר ב"מ פ"ו א' רבי ור"נ סוף משנה ר"א ורבינא סוף הוראה, ואין לנו תורה חדשה אחריהם והיו קביעות הטריות כפי השגחתו ית' בזמן ההוא, ואותן המחלות שהיו פרונוקא דמלאכא דמותא בזמן ההוא שלא נתן הקב"ה לברואיו אז רפואת תעלה להן המה הטריות שאסרתן התורה בין בזמן ההוא, ובין בזמן של הדורות הבאים שמסר הקב"ה את משפטי התורה שלהן לחכמי הדורות ההם, ואפשר עוד שלא בהתגלות סמי הרפואה ואופניהם לבד נשתנו בזמננו, אלא גם בשינוי הגופים החיים, כמו שינוי מיעוטי הדם, שהראשונים הוכרחו להקזה, והאחרונים הקזה סכנה להם, וכן בשינוי האקלימים, ושאר עניני הטבע, וכמו שכתבו תו' ע"ז כ"ד ב' ד"ה פרה, וכן ביולדת למקוטעין, וכן בהא דאמר נדה ל"א א' זה בא כדרך תשמישו וזו באה כדרך תשמישה, וכן הרבה, ואפשר דהנתוחים שבזמננו לא היו מועילים בימים הראשונים, וגם אפשר דאינם בכל האקלימים החמים והצנים, וזה לשון הרמב"ם פ"י מה"ש ה"ג וכן אלו שמנו ואמרו שהן טריפה אע"פ שיראה בדרכי הרפואה שבידינו שמקצתן אינן ממתין ואפשר שתחיה מהן אין לך אלא מה שמנו חכמים שנאמר ע"פ התורה אשר יורוך עכ"ל, ודבריו ז"ל סתומים, שכנראה הוא מקיים אמיתת דברי הרופאים, וא"כ איך נתיישבו דברי חכמים אשר המה כמסמרות נטועים לעד, אבל למש"כ ניחא, אמנם לענין להשיא את אשתו כל שיש לו רפואה בזמנו אין משיאין את אשתו עכ"ל.

⁹ ומה"ט יצאו גדולי הרבנים בחריפות נגד ספר אחד שכתב בהקדמה כללי הוראות למעשה בזמנינו, ושם כתב שאין להתייחס לשום הרגשה של האשה ולבטל במחי יד כל מה שאומרת שמרגישה כי הכל דמיונות בעלמא ואין הרגשות בזמנינו. והנה כמדומה למעשה רוב המורים אכן מתייחסים כך לרוב רובם של המקרים שהאשה מספרת שהיתה לה הרגשה, כי אכן ע"פ רוב אחר חקירה ודרישה מתברר שהן מדמיינות ויתכן

אופן בין לענין ראיית וסת ובין לענין בדיקת עד לפי שאין בכוחנו לשנות את הדין לפי ראות עינינו, וכעין מש"כ החת"ס לענין כתמים בזמנינו, דשורש האיסור היה בזמן חז"ל מחמת שהיו נוהגים דיני טומאה וטהרה, ובזמנינו לא נשתנה הדין אע"פ שטעם התקנה כבר לא קיים, וכן צידד בשו"ת דברי יציב בכמה דוכתי¹⁰ ו¹¹. ועל כן ברור כשמש שחלילה וחלילה אין מתחשבים כלל וכלל בשינוי הטבעים לקולא אף בתורת צירוף לספקות וכדו', ולא גרע ממה שמקובל בידינו שאין מתחשבים כלל וכלל בדם טוהר לענין קולא בצירופים וכדו' אע"פ שכל איסורו הוא רק משום מנהג לחוד [עד כדי שהחת"ס דן איך מברכים על טבילה זו וכתב לדמותו לברכה על הלל דר"ח כמובא בפת"ש, ומשום כך יש שהורו לנשים בנות ספרד שלא לברך על הטבילה כד' השו"ע בהלל דר"ח]¹².

אך מ"מ הנפ"מ לדרך זו היא דא"צ להחמיר יותר מזמן חז"ל, משא"כ לרוב הדעות שכיום יש נדה דאו' עולים כמה חומרות למעשה כמו שיבואר בסוף הדברים. ומ"מ אף אם נאות לקבל דרך זו לומר דכמעט אין כיום נדה דאו', עדיין יקשה החלק הג' איך אפשר להקל בכל הדינים המיוסדים על ההוכחה 'מדלא ארגשה' אשר מכוחם אנו תולים שלא ראתה או שהדם מעלמא וכדו', דזה ודאי לא שייך בזמנינו, אלא שלדרך זו הנידון קל יותר להיות ואנו דנים על ספק דרבנן ולא ספק דאו'.

על כן צריכים אנו למשכוני נפשין כדי ליישב ד' האחרונים שהתעלמו כליל משינוי הטבעים בהרגשות נדה וליישב דבריהם אפי' בדרך רחוקה באופן שתישאר בידינו ההלכה הפסוקה דראיית דם בוסת ובדיקת עד מטמאה מדאו' וכתם אינו מטמא אלא מדרבנן, ולהעלות מתוך הדברים היכן בכל זאת יש נפ"מ לדינא מחמת המציאות של זמנינו.

* * *

שבד"כ א"צ לחוש שהרגישה הרגשה אמיתית כדינא דגמ' הואיל ואין הדבר מצוי, אך כמדומה הטעם שיצאו נגד הוראה זו הוא כי מאחר ואין הדבר מציאות מוחלטת ויש יוצאים מן הכלל א"א לכתוב הוראה כזו בספר כהוראה כללית.

¹⁰ זה לשונו ב"ד סי' פ"א: 'וחקתי מפי נשים והגידו לי שכהיום אינן מרגישות במקור ואינן יודעות כלל מקום המקור, וכן בזעזוע הגוף ועקיצה במקור אין להם שום ידיעה, וכנראה שנחלשו החושים לגמרי וכמו באדם שלקה בחולי ידוע ל"ע שאינו מרגיש הרגשת מ"מ, ולפ"ז לכאורה אין לנשים שלנו דין נדה דאורייתא וגם ל"ש הך דינא דתורה"ד (דאם הרגישה תחוש לראיה) וצע"ג בפוסקים'. ובסי' ס"ח; 'ועיין ריש סי' קפ"ג בפת"ש ושאר אחרונים מה זה הרגשה, וחקרתי בתשובה אחרת בנשי דידן שאינן יודעות שום הרגשה חוץ מזיבת דבר לח וזה ג"כ לא יודעות להרגיש שממקור, ויש לעיין האם להם דין נדה דאורייתא וצריך ביאור גדול לפענ"ד, וחזי לאצטרופי בנ"ד שלא להחמיר כל כך ותלינן שלא ראתה מדלא ארגשה לחלוטית ולכלול וכדו' ודו"ק, [קאי על חומרת החור"ד להצריך מוך באו"מ בכל יום הוסת]. ושם בסי' פ"ה כתב לבאר עפ"ז הא דמקילים האידינא בכתם פחות מכגריס של זמן חז"ל אע"פ שבזמנינו נתקטנו המאכולות, [והוא על דרך ד' החת"ס]. אולם בכמה תשובות אחרות צידד לאידך גיסא דכיום יש להחמיר טפי בכתמים לפי שיש בהם חשש דאו' כיון שנשי דידן הם בגדר ארגשה ולא אדעתא.

¹¹ והנה ראיתי מי שכתב דאם נימא דנשי דידן אינן נדות מדאו' אזי עולה דבר זר למאד דאשה תוכל לטהר עצמה אף בראיית וסת שלמה ע"י שתלבש צבעונים. אכן לענ"ד מסתבר טובא דאף אם היה מקום לדון מצד ההרגשות דאו', מ"מ היותר פשוט הוא דכה"ג לא מקרי כתם אלא ראייה גמורה, שהרי אין אשה שאינה יודעת היטב כשמגיע הוסת הן מחמת הרגשת הרטיבות על בשרה והן מחמת תחושות כלליות בגופה אשר אף אם אינן בכלל הרגשה דאו' מ"מ ודאי ראייה מקרי ולא מציאת כתם בעלמא, ורבים מפוסקי זמנינו סבורים דאף בכתם בעלמא אם הוא גדול מאד הרי הוא בכלל ראייה ולא בכלל כתם, ואכמ"ל.

ושמעתי כמה פעמים מאחד הרבנים שליט"א על מכשול כזה שאירע באשה שהיתה סבורה כן ועל כן לבשה צבעונים קודם שהגיע וסתה ובעלה בא עליה כמה פעמים לאחר שהגיע הוסת והיו סבורים שהיא טהורה מאחר שכל הדם נספג בצבעונים שלבשה ונזהרה מאד שלא להסתכל על הקינוח ועל רגליה וכו' כדי שלא להיטמא מדין ראייה והיא הכל רק בגדר כתם על צבעונים דשרי, ואף שידעה היטב שהגיע הוסת מכח הרטיבות הגדולה ושאר תחושות כלליות מ"מ היתה סבורה שכל שלא ראתה הדם אלא על הצבעונים הרי היא טהורה. והרב הנ"ל תלה את הדבר במה שיש המזהירים ומפחידים את הנשים מאד לבל יסתכלו חלילה בקינוח ועליהן להתעלם מכל הרגשה שהיא כי הכל דמיונות וחוב קדוש עליהן לעשות כל טעדיק שלא להיטמא חלילה וללבוש תמיד צבעונים, ומכאן זה יתכן מכשול נורא שכזה שהאשה יודעת שהגיע וסתה ואעפ"כ היא סבורה להיות טהורה!!

¹² אמנם לענין חומרא דרבי זירא מצאנו בשו"ת גליא מסכת יו"ד סי' ד' שצייד להקל במקום ספקות וצירופים, והאריך בזה טובא הגרשז"א במנחת שלמה תנינא סי' ע"ב בקונט' הנודע על היתר שפופרת, והראה מקורות מדברי הראשונים והפוסקים לזה כמו ד' הרמב"ם דחומרת ר' זירא אינה נוהגת בכתמים וד' הבעה"מ דבחומרא דר' זירא יש להקל בבדיקת סופן אע"פ שאין תחלתן, ויש מן המורים שמשתמשים בזה למעשה כפי שידוע על הגרש"פ שיינברג צ"ל דהגיע לפניו בדיקת עד ביום השביעי שדעתו היתה דמעיקר הדין הוא מותר אלא דמהיות טוב יש מקום להחמיר היה מברר אצל השואל על משך ראייתה ואם היה מתברר לו מתוך הדברים שהיא נדה ולא זבה היה מורה להמתין עם הטבילה ליום הבא דאז יצאנו מכל חשש נדנוד של דאו' כדן שומרת יום כנגד יום ומצד חומרא דר' זירא א"צ להחמיר עד כדי כך. אולם ע"ש במנחת שלמה שהאריך להוכיח דמ"מ פשוט הוא דא"א כלל להקל גם במקום צער גדול ואף במקום מצוה רבה של פריה ורביה ושבת שגם האשה חייבת בה, ואפי' במקום חשש הוצאת אשה מבעלה א"א כלל להקל לעבור על הלכה פסוקה זו כמו שאמרו בברכות לא. על הברייתא דאין עומדין להתפלל לא מתוך דין ולא מתוך דבר הלכה אלא מתוך הלכה פסוקה, והקשו היכי דמי הלכה פסוקה, והשיבו כי הא דרבי זירא דבנות ישראל החמירו על עצמן שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליה ז' נקיים, וכתב דנראה דדמי הך מלתא ליו"ט שני דאע"ג שהוא רק מחמת ספק ובזה"ז אינו אלא משום מנהג אבותינו בידינו, אפ"ה כלל הוא דכל מה שאסור בראשון אסור בשני ואין חילוק ביניהם אלא לענין מת ורפואה בלבד. אך מ"מ הגרשז"א איירי במקום שאין טעם מספיק בפנ"ע להקל אלא רק בצירוף ביטול חומרא דר' זירא, אבל בתורת סעד וסניף בעלמא כתב הגרשז"א דמצינו בהרבה מקומות שהזכירו קצת להקל בנשי דידן לפי שהן זבות רק מחומרא, וכן מצאנו במכתב החזו"א שנדפס בס' זכרון שאול להגר"מ ברום שצירף זאת לסניף במקום דוחק גדול כשיש יסוד להחיר בלא"ה מדינא, וכן בס' ארחות רבינו ח"ד (החדש - תשע"ד עמ' צ"ד) לענין ספק כתם בשם החזו"א והקה"י שהורו כן למעשה.

אך פשוט דג"ז צריך זהירות גדולה מאד שלא להקל בפני ע"ה, ואכתוב ב' מעשים ששמעתי מא' מגדולי המורים שליט"א. א] יהודי שות"מ בא לשאול עד כמה מחויב הוא 'להחמיר' בחומרא דר' זירא בהיות והיא חומרא בעלמא ועתה קשה עליו להמתין כ"כ הרבה זמן, ועל כן עלה בדעתו לפי שעה שלא לנהוג בחומרא זה... ב] מעשה שמסר שיעורים לפני אנשים המשמשים ברבנות בתפוצות וישובים נידחים ואחת השאלות המצויות הם האם להעלים עין מאשה שאינה שות"מ הבאה לטבול אע"פ שיתכן ועשתה רק הפסק טהרה בלא ז' נקיים כדי להצילה עכ"פ מאיסור נדה דאו', או למנוע ממנה הטבילה אם לא מצהירה שספרה ז' נקיים כדי שלא לתת פירצה בדבר, ונאמרו דעות שונות בין גדולי הדור מה ההנהגה הראויה למעשה בזה. כל הדברים הללו נאמרו לפני רבני הישובים הנ"ל. והנה לאחר תקופה הגיע לידי הגאון הנ"ל עלון הלכתי שהופץ באחד מן הישובים ע"י רב הישוב ובו הוא כותב בשמו כי 'אשה שקשה לה להמתין עם ספירת ז' נקיים דעת רבים מגדולי הדור שאפשר להקל לה לטבול מיד לאחר הפסק טהרה'... ומזה למד כמה זהירות נדרשת במסירת דינים אלו לפני ע"ה.

בביאור החלק הראשון איך יתכן לבאר דאשה בזמנינו טמאה מדאו' בראיית וסת כדרכה אע"פ שאינה מרגשת מצאנו כמה דרכים, ונבאר גם הדרכים שאינם להלכה כי פעמים מצרפים אותם להלכה וכדלהלן;

א] ראיתי מי שכתב שלפי הצד שהעלו האחרונים דדין הרגשה אינו סיבה אלא סימן שהדם יוצא כדרכה, לפ"ז י"ל דבראיית וסת שלמה כדרכה א"צ כלל הרגשה דאין לך כדרך גדול מזה, ולא נאמר דין הרגשה אלא בראיה מועטת.

אכן לענ"ד לא יתכן להמציא חידוש כזה מבלי שנזכר כלל וכלל בדברי הראשונים והפוסקים, ופשטות משמעות דברי שמואל בנדה נז: דילפינן מקרא דלעולם אינה טמאה עד שתרגיש בבשרה, [ואף שיש שיטה בראשונים דא"ז אלא בספק מעלמא, היינו דלדבריהם גדר הילפותא קאי על הל' הברורים, דאין לחשוש דאית מגופה אא"כ הרגישה, אבל אחר דנקטינן דהוי תנאי בגוף הראיה דבעי הרגשה מהיכ"ת לחלק דהילפותא מיירי רק בראיה מועטת ולא בראיה מרובה].

ב] ז"ל ערוך השלחן סי' קפ"ג סעי' ס"א; 'ודע שנמצא בתשו' לאחד מהגדולים [ש"י סי' ט' בשם מהרש"ך] שחקר על זה לנשים בקיאות ואמרו לו שטבעית טבעית יש יש מהן שמרגישות בפתיחות פי המקור ויש מהן שאינן מרגישות בהרגשה זו רק בהרגשות דזיבת דם נדה כולן מרגישות עכ"ל, והב"ל יפצה פי הנשים האלה ולא ידעי מאי קאמרי ורבותינו נאמנים עלינו יותר מהן וגם אינן משקרות בדבריהן אלא שאינן מבינות, ודע דכל דבר מותרות שבגוף שהגוף צריך לדחותם הטביע הקב"ה בטבע הגוף שכשיגיע זמן דחיפתם לחוץ שיפתחו אז נקבי הפליטה שעד כה היו סתומים ולצורך דחיית המותרות נתפתחו ויוצאים לחוץ כמו יציאה לגדולים ולקטנים וצואת החוטם ובאשה נתוסף גם הדמים מהמקור לדחיפת המותרות, וזהו שהש"ס מדמה להרגשת מי רגלים מפני שסמוכים זל"ז וזוהו כן זה, וזהו הכרח שיפתח המקור דא"א כלל באופן אחר ובשעת הפתיחה יש הרגשה וקצת צער עד שמפני זה גם יקיץ משנתו כדברי רבותינו ז"ל, וכמו שבאנשים אם נשאלו לכמה בני אדם איך תרגיש בהתחלת הטלת מי רגלים המשכיל המבין דבר יאמר שמרגיש שנפתח המקור והמי רגלים יוצאים ורווח לו, ומי שאינו מבין לא יאמר רק שמרגיש שמי רגלים מתחילים לצאת, כמו כן הנשים האלה אינן מבינות זאת אבל פשיטא שלכולן כן הוא, רק גם זה מובן שאין כל הטבעיות שוות, יש שקלה אצלן הפתיחה ויש שקשה להן הפתיחה, כמו בלידה יש נשים שבנקל יולדות ויש שבכבדות, ואין נ"מ רק בין רב למעט, אבל לכולן יש הרגשת פתיחת פי המקור בהתחלת ראייתן זולת אם יש לה מחלה בקשרי האם כשנדרופפו הקשרים אז יכול להיות שיוצא הדם בלא הרגשה וכמו במי רגלים כשנדרופף כיס השתן משתין ואינו מרגיש ולזה צריך רפואות לחזק הקשרים כאשר ראינו כמה פעמים, כמו כן בראיית דמים, אבל בבריות יש לכולן הרגשה זו והאינן מבינות או שטבען קלה אומרות שמרגישות רק זיבת דם נדה אבל באמת זהו ממש הרגשה זו עכ"ל¹³.

וכע"ז כתב באג"מ יר"ד ח"ד סי' י"ז; 'נשים שאין להן שום הרגשה ביציאת הדמים הוא דבר שלא מצוי כלל, וגם שאינן מבינות (שהזכיר ערוך השולחן בסי' קפ"ג) הוא אינו מצוי כלל, דהרי חזינן דידועות בדיוק מתי נעשו נדות וכן יודעות כשסותרות ספירתן, והאין יודעות הוא רק מה הן מרגישות, אם פתיחת פי המקור או פתיחת הפרוזדור, וגם הרבה נשים מרגישות כחולות מזה, כדאיתא בכתובות דף ס"ג ע"ב בתוד"ה אלא, ואולי אף מיעוט ליכא שאין מרגישות כלל ואין יודעות שנעשו נדות, שלכן מקילין בכתמים שממש לא הרגישו כלום. וע"ש בעה"ש שביאר דבריו וכו' והוא נכון, ולכן כשמוצאות כתמים שלא ידעו מזה הוא רק מדרבנן¹⁴.

אולם רוב אחרוני זמנינו נקטו בפשיטות שהמציאות היא שאינן מרגישות, ואין החי יכול להכחיש את החי, וכ"כ בקובץ תשובות להגר"ש אלישיב זצ"ל ח"א סי' פ"ד אחר שהביא דברי הערוה"ש והאג"מ; 'אכן חזקו דבריהן באומרם שאפי' זיבת דבר לח אינם מרגישים עכ"פ לא יותר מרטיבת המקור אחרי יציאת הדם מגופן, ואלה ההרגשות שהיא מבחנת שהיא עומדת לקבל הוסת א"ז אלא בגדר וסת לא הרגשה וכו' (כוונתו לאשר הוסיף האג"מ שידועות מתי מגיע הוסת

¹³ מש"כ הערוה"ש לדמות פתיחת המקור לפתיחת הנקבים למי רגליים צ"ב, דנקבי האדם סגורים המה והאדם פותחם בשעת הטלת מ"ר, לא כן המקור לעולם הוא פתוח והדם זב דרכו ממילא, ובע"כ הרגשת פתיחת פי המקור ענינה שחרור ופתיחת פי עורקי הדם, וכ"כ בשו"ת צמח צדק יר"ד סימן צ"ו אות ד' דמה"ט פשוט דגם אם הכניסה שפופרת למקור והוא פתוח ע"י השפופרת שייכת הרגשת פתיחת פי המקור בתחילת זיבת הדם, וז"ל; 'מה בכך שמכנסת שפופרת במקום מ"מ מרגשת עקירת הדם מגידים שבמקור שזהו עיקר הרגשת עקירת הדם מהמקור לפ"ד חכמי הרופאים האומרים שהמקור פתוח לעולם רק בשעת העיבור הוא סגור, ובחלל האם (כלומר הרחם) אינו נמצא דם כלל, רק שהדם מתקבץ לאט לאט בהמשך חודש ימים להעורקים שבדפנות האם שמתנפחים מחמת אסיפת הדם בתוכם, ובזמן הקצוב דהיינו בהגיע וסתה אז נפתחים פיות העורקים והדם מסתנן לחלל האם, ומשם זב לבית החיצון, אלו דבריהם, וכו' לי כן הדאקטער המופלג ירא ה' מו"ה ישעי' נ"י, ולפ"ז הרגשת עקירת הדם מהמקור היינו בהכרח עקירתו מהעורקים, דאילו מהאם עצמו אינו שייך עקירה כיון שפתוח תמיד עכ"ל, ואפשר דגם הערוה"ש נתכוין לזה.

¹⁴ והעירו דלפ"ר הוא סותר למש"כ בח"ג סוס"י נ"ה וז"ל; 'ידיעת הנשים שפסקו מלראות הא אינו מחמת שאינה מרגשת דהא איכא הרבה נשים בזמננו שלא מרגישות כלל ואף המרגישות הוא רק בתחלת הראיה וכשיוצא איזה שפע דם ולא בטיפות וגם לא בסוף זמן הראיה שהורגלה קצת ולא מרגשת שוב, שלכן מה שאומרת שידוע לה שפסקה דמה הוא ודאי ע"י בדיקה וכו', וכן משמע קצת מדבריו שם בסי' מ"ו; 'ובדבר שאשה אינה מרגשת אף לא בשעת שפע הדם גם לא זיבת הדם, ודרכה למצא תחלה כתם על בגדיה פעמים פחות מכגריס ופעמים יותר מכגריס ואחר כמה שעות פעמים פחות פעמים יותר מתחיל הדם לזוב ואירע שהכתם מוצאת ביום ואח"כ בלילה זב הדם וכו' הוסת הא הוא ענין טבעי שלכן אף שחסר לה ענין ההרגשה דעכ"פ כשבא הזמן שיוצא הדם הדרך שיצא, וא"כ הכתמים שמוצאת תמיד איזה שעות לפני ראיית הדם הרי לא שייך לומר דהוא ממקום אחר ואפי' לא שבא מדם מאכולת, דם ממקום אחר וממאכולת לא היה שייך שיבואו דוקא איזה שעות קודם לראיית הדם שלה, וא"כ ברור שבא דם הכתם מגופה, אבל הוא בא שלא בהרגשה שטהור מן התורה וכו', וצ"ע.

ומרגישות כחולות מזה, דזהו הרגשת וסת ולא הרגשת יציאת הדם, ויבואר עוד להלן).

ובאמת שדברי הערוה"ש והאג"מ הם נגד השב יעקב והמרשש"ך ותשורת ש"י שהבאנו בהערה, וגם הוסיף שם הערוה"ש שלדבריו אין מקום לפלוגתת האחרונים אם זיבת דבר לח הוי הרגשה או לא, כי אם הרגשה זיבת דבר לח מן המקור לבית החיצון בע"כ הרגשה פתיחת פי המקור וא"כ פשיטא דטמאה מדאו' ע"ש, וא"כ מדברי כל גדולי האחרונים שדנו בזה מוכח דלא כדבריו כמו שהעיר בספר שירת הים סי' כ"ה¹⁵.

והנה שמעתי בשם הגר"י פ"י זצ"ל שאמר דנהי דבתחילת הוסת אין הרגשה אבל בהמשך שפיעת הוסת ודאי כולם מרגישות זיבת דבר לח, ואף אם בעלמא המציאות היא שאינן יודעות להבחין בזיבת הדם מן המקור לבית החיצון (אלא רק מן הבית החיצון ולחוץ) מ"מ בתגבורת הדם יש להניח שהיא מרגשת אף בזה (בדומה לצינון חזק דפעמים מורגשת נטיפת הלחיות עד מבואות האף העליונות), ויש שהוסיפו דיתכן ומתוך שלל הרגשות כאב האשה בימי הוסת הרי היא מרגשת גם פתיחת פי המקור וא"ל לה להבחין בזה, ואין הכרח שבזמנינו לא קיימת הרגשת פתיחת פי המקור אלא בראיית דם מועט שלא כדרך וסת.

אולם יש לעורר דאם כנים הדברים אזי תצמח מזה חומרא גדולה לדיני וסתות, דאם התחיל הוסת בסוף היום ולא הרגשה כלום ושפיעת הוסת עם הרגשות הכאב וכדו' התחילו רק בלילה אזי תצטרך לחוש ליום הוסת מהלילה ולא רק מהיום, וזו לא שמענו, וצ"ע.

ג האחרונים ובראשם הסד"ט סי' ק"צ ס"ק צ"ג האריכו בגדר דין הרגשה, אם הוי תנאי בפנ"ע שאין הדם מטמא בלא הרגשה, או הוי רק הלכה בהל' הבירורים, דמדאו' אין לנו לחוש שהדם בא מגופה אלא ע"י ההרגשה אבל בלא הרגשה תלינן דאיתא מעלמא, וד' רוב הראשונים כצד הא' אולם ד' התוס' ר"ד נדה נז: להדיא כצד הב', והסד"ט האריך לבאר כן למסקנא בד' רש"י ותוס'. ולפי צד זה נמצא בדדם וסת שהוא ודאי מגופה טמאה מדאו' בלא הרגשה. אכן לדינא נקטו האחרונים כצד הא' דההרגשה היא תנאי מגז"כ בטומאת האשה.

ד האחרונים האריכו לדון מה חשיב הרגשה מדאו', ומוסכם באחרונים דהרגשת פתיחת פי המקור והזדעזעות האברים הוו הרגשות מדאו' ונחלקו אם זיבת דבר לח היא הרגשה [וקי"ל לעיקר כד' החת"ס בשם רבו הגר"נ אדלר דלא הוי הרגשה]¹⁶ כמובא כ"ז בפת"ש סי' קפ"ג, אכן ד' הסד"ט סי' קפ"ג וסי' קפ"ט סקכ"ז וכמה אחרונים להלכה דאף הרגשות הוסת חשיבי הרגשה מדאו' ודקדקו כן מל' הרמב"ם פ"ט מאיסור"ב שכתב 'אין האשה מתטמאה מן התורה בנדה או בזיבה עד שתרגיש ותראה דם ויצא בבשרה כמו שביארנו', וכתבו דכוונת הרמב"ם למש"כ בפרק הקודם 'יש אשה שיש לה וסת ויש אשה שאין לה וסת אלא לא תרגיש בעצמה עד שיצא הדם וכו' וזהו שיש לה וסת וכו' וקודם שיבוא הדם תרגיש בעצמה, מפהקת ומתעטשת וחוששת פי כריסה ושיפולי מעיה ויסתמר שערות בשרה או ייחם בשרה וכיוצא במאורעות אלו' וכו', ולפ"ז נמצא דכל הרגשות אלו חשיבי הרגשה מדאו' אע"פ שאינן באות בשעת יציאת הדם בדוקא אלא אף קודם שיבא הדם, והרגשות זו ודאי קיימות בזמנינו בשעת הוסת ושפיר טמאה מדאו'. אכן לדינא לא קי"ל הכי, כי מדברי רוב הראשונים מוכח דבעינן הרגשה הבאה מכח יציאת הדם בדוקא ולא מכח הוסת המקדימה ליציאת הדם, וכ"ה ל' השו"ע סי' קפ"ג וסי' ק"צ¹⁷.

ה האחרונים העמידו פלוגתת ראשונים אם דם בבדיקת עד מטמא מדאו' בלא הרגשה או לא, וקי"ל לדינא דטמאה מדאו', והטעם לפי שחזקת דם שבא בהרגשה כמש"כ הרמב"ם פ"ט מאיסור"ב ה"א ותלינן דארגשה ולאו אדעתא כי הרגשת העד בלבד. אולם בשו"ת מהר"ח אור זרוע סי' קי"ב כתב טעם אחר דטמאה מדאו' וז"ל; 'ואיני מבין כל הבדוקת ומצאה טמא בעלה בחטאת וכמה ענינים שאפילו אם אינה מרגשת נעשית נדה ודאית, ובהיותי בנאוישטט דברתי בזה עם מורי הר' עובדיה והשיב לי שפי' עד שתרגיש בבשרה כלומר שמצאה דם בבשרה אפילו אם אינה מרגשת ביציאתו, כגון דם הנמצא בפרוזדור שחייבים עליו ביאת מקדש אעפ"י שלא הרגשה בו ביציאתו מן המקור' וכו'. והובאו דבריו להלכה בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' קפ"ב וח"א סי' י"ג.

והנה יש שפירשו בכוונתו דס"ל כד' התוס' ר"ד דיסוד דין ההרגשה הוא רק כדי לברר שהדם הוא מגופה ולא מעלמא, ואם אכן ראתה אזי כלפי שמיא גליא דהיא טמאה אף אם לא הרגשה, דא"ז תנאי בעצמותו שיהא הרגשה, אולם רהיטת לשונו לא משמע כן, אלא דגז"כ הוא דבעינן שתמצא הדם בגופה ולא מחוץ לגופה, וד"ז מתקיים הן בבדיקת עד והן

¹⁵ וז"ל שו"ת דברי יציב יר"ד סי' פ"ו; 'ומה שכתב בערוך השלחן שהבל יפצה פי הנשים, נאמן עלי יותר המהרשש"ך שלא חקר ח"ו מנשים שהבל יפצה פיהם, אך נשתנו הדורות ודבר זה תליא במקומות מקומות, וכמה ענינים כמותו וז"ב מאד'.

¹⁶ אולם בזמנינו רבים מורים להחמיר בזה עכ"פ במראה דם גמור הואיל ואין לנשים הרגשה אחרת, ויש להאריך בזה אך אכ"מ.

¹⁷ וגם בזה יש המורים בזמנינו לאסור כתם כשהיתה לה הרגשה זו בסמוך למציאת הכתם (במראה דם גמור) הואיל ובזמנינו אין מצויה הרגשה אחרת.

בהרגשה דמוצאת היא את הדם בגופה. [ומ"מ משמעות דבריו דכל שנתקיים תנאי זה דמצאה הדם בגופה נעשית טמאה למפרע משעת יציאת הדם]. וכן מצאנו בל' רש"י בכמה דוכתי, זה לשונו בב"ק לח: 'כתמין דישאל גופייהו מדרבנן ניהו, דמדאורייתא דם יהיה זובה בבשרה כתיב **שתראהו מגופה ולא שתמצאהו בבגדה**', וכן בחולין נה. 'דכתמים עצמן דרבנן, דמדאורייתא עד דחזיא מגופה כדכתיב דם יהיה זובה בבשרה', וכן בנדה סב: 'אמר ליה הנח לכתמים דעיקר תחילת גזרתן אינה אלא מדרבנן הילכך מקילנן, דמדאורייתא עד **שתראהו בבשרה**'. וכן ביארו מדנפשייהו בשו"ת צמח צדק (י"ד סי' צה-צז-צט ועוד) ושו"ת ראש הברזל סי' ד' ע"פ ל' רש"י הנ"ל¹⁸.

ולדרך זו עולה חידוש רב, דבדיקת עד חמורה מוסת גמורה, כי בבדיקת עד ודאי מצאה הדם בבשרה, ואילו בראיית וסת יתכן שתמצא את הדם על הסדין ולא בבשרה. אך אפשר דראיית וסת מקרי לעולם מציאה בבשרה, ואכמ"ל. [ואף דתחילת הוסת הוא בדם מועט וא"כ נימא דעכ"פ בתחילתו הוא כתם בעלמא, אולי י"ל דאזלינן בתר כללות הוסת ומקרי הכל מציאה בבשרה וטמאה מדאו' למפרע מתחילת הוסת, וצ"ע בזה].

והנה פשטות דברי הראשונים והפוסקים אינו כן, ובפרט הפוסקים דס"ל דזיבת דבר לח לא מקרי הרגשה בפשוטו לא ס"ל כד' המהר"ח אר"ז, דסו"ס הרי היא מוצאת את הדם בגופה ע"י הרגשה זו, אך מ"מ יש שביארו דזה גופא יסוד הפלוגתא, ושיטת האחרונים דזיבת דבר לח הוי הרגשה היא כשיטת המהר"ח אר"ז, דאף דזיבת דבר לח היא הרגשה חיצונית כמו כל הרגשת מי רגליים ואי"ז שייך לתכונת ראיית הדם מ"מ הוי הרגשה לפי שהיא יודעת מחמתה על יציאת הדם מגופה, [עי' ספר משמרת הטהרה בסופו שהאריך לבאר כן], אך בספר בית אליהו עורר דאי"ז מוכרח כלל, דאדרבא הרי ע"י זיבת דבר לח לחוד אינה יודעת על יציאת הדם בלא מציאת הכתם, וכמש"כ החת"ס דהרגשת זיבת דבר לח לכ"ע אינה מצרכת בדיקה (לד' תרוה"ד דהרגשה לחוד מצריכה בדיקה) כי הרבה זיבות טהורות ואי"ז ריעותא לומר שיצא דם ממקורה, ואף אם יש מי שיחלוק ע"ד החת"ס דריעותא איכא מ"מ עדיין לא חשיב 'מציאת הדם' ע"י הרגשה זו, וע"ש שכתב להוכיח להיפך דלדבריו זיבת דבר לח אינה הרגשה, [והאריך עוד בקונטרס רחב לבאר דשיטת כל הראשונים כד' המהר"ח אר"ז והרבה סוגיות מתבארות לפי שיטתו, אך מ"מ רוב האחרונים ודאי לא נקטו כן].

[ו] בספר קובץ תשובות להגר"ש אלישיב זצ"ל ח"א סי' פ"ד כתב לחדש דאין הטומאה תלויה בהרגשה אלא להיפך אם לא הרגישה הוא טעם לטהר מפני שאין זו ראייה כדרך דסתם ראייה היא בהרגשה וראיה שלא בהרגשה אינה כדרך, אולם בזמנינו שנשתנו הטבעים והראיה כדרך היא שלא בהרגשה אין שום חסרון במה שאינה מרגשת, והביא כן מהצפנת פענח פ"ד מאיסו"ב, וכ"ה בפרד"ר בפתיחה. וראיית הצ"פ היא מהא דקטנה בת יום אחד מטמאה בנדה כדקתני בנדה מג: ומשמע דטמאה מדאו', וקטנה בת יום אחד הא אינה מרגשת, אלא בע"כ כיון שרואה כדרך הרי היא טמאה מדאו'.

והנה הצ"פ ופרד"ר דיברו על קטנה בת יום אחד שמעולם לא היתה טעונה הרגשה כיון שלא שייך גבה הרגשה, והגר"ש"א זצ"ל חידש טפי דשינוי הטבעים בנשי דידן ג"כ גורם לבטל את דין ההרגשה אע"פ שמקדם היה שייך בהם הרגשה וגם כיום אין הדבר מוחלט לשלילה. וכמדומה עולה מדבריו דאף אם תהיה אשה בזמנינו שיש אצלה הרגשות ותראה פעם אחת בלא הרגשה אפשר שתיטמא מדאו' כי דרך העולם לראות בלי הרגשה וממילא בטל תנאי דהרגשה בראית דם בזמנינו, וצ"ע. [ומכח זה העלה חידוש גדול לחומרא דכתם ע"ג פד מטמא מדאו' ואין בו קולות דכתמים, ויבואר להלן].

אולם דרך זו מחודשת טובא ולא משמע כן כלל מפשטות דברי הראשונים, וגם רבים תמהו על הראיה מקטנה, דבפשוטו קטנה מרגשת אלא שאין בה דעת לפרש מה היא מרגשת ומהי"ל לומר דאינה מרגשת¹⁹.

[ז] הדרך היותר מקובלת בין ספרי זמנינו וסתמימת האחרונים היא דודאי עצם הרגשת הגוף קיימת גם כיום אצל כל הנשים, אלא שחלישות הדעת והגוף וכהות החושים בדורות האחרונים גורמות שאינן יכולות להבחין בהרגשה זו, והוי כארגשה ולא אדעתא, וכישנות דמיין דאי"ז חסרון בהרגשה, וכיון דחזקת דם שבא בהרגשה ובפרט ראיית וסת, על כן טמאות הן מדאו' מדין ראייה בהרגשה.

¹⁸ אולם הצ"צ ביאר כן רק בד' רב אשי וע"פ ל' רש"י שם שכתב דטעמא דשמואל אינו משום הרגשה (והסד"ט האריך לבאר כוונת רש"י כד' התוס' ר"ד, אולם הצמח צדק ביאר כנ"ל), ומשמעות דבריו דלדינא העיקר כפשטות רוב הראשונים דהרגשה היא תנאי בפנ"ע, אולם בראש הברזל האריך טובא לייסד כן להלכה, וז"ל שם באות ג': 'מכל ראיות אלו נראה לי ברור וצלול פשט הגמ' שקפידת הקרא שתרשיש הדם בעודה בבשרה, והיינו שיהיה ידיעת מציאת הדם בעוד שהוא בבשרה, ואין חילוק בין אם מרגשת תיכף בתחילת הנביעה או שהיא מרגשת אח"כ כשהוא בבית החיצון בהרגשת הזיבה שהוא זב בבשרה או באיזה הרגשה שיהיה ורק שתרשיש בבשרה, ויורם מזה שקפידת התורה היה שהדם הנרגש בעודו בבשרה מטמא. ונתחדש מזה בע"ה הוראה נפלאה שהדם הוא מטמא אפי' למפרע בעוד שלא נודעה ממנו' וכו', ובהמשך דבריו הביא סייעתא לזה מל' רש"י הנ"ל, וכתב דמדוייק כן בל' הרמב"ם 'אין האשה מתטמאה מן התורה בנדה או בזיבה עד שתרשיש ותראה דם ויצא מבשרה', וע"ש בארוכה. [אמנם הוא נקט לעיקר הדין דבדיקת עד לא מהני, וביאר דאף לדבריו הוי גזה"כ דמציאת הדם בגופה תהיה ע"י הרגשה בדוקא ולא כל מציאה בעלמא, אלא דמ"מ אם ההרגשה לה הביאה למציאת הדם בגופה אינה טמאה מדאו' ע"ש].

¹⁹ ועי' ל' רש"י ג. שכתב לגבי שוטה 'שאינה מבינה להרגיש', ולכאן ה"ה בקטנה י"ל כן, אמנם ל' הרמב"ן שם דשוטות 'אין בהם הרגשה לעולם', וכ"ה ל' הרשב"א והריטב"א 'דכל ראיתיה לעולם בלא הרגשה'. אך פשוט דכוונתם רק על דברי שמאי דאין הוכחה ממה שלא הרגישה שלא ראתה מקודם, אך אין שום טעם לומר שאינן מרגישות.

אמנם צריך להרחיב בביאור הדבר, דלפ"ר הא דאמר שמואל 'עד שתרגיש בבשרה' אין הפי' שבשרה ירגיש אלא שהאשה תרגיש בבשרה, ואם האשה אינה מרגשת את הנרגש בבשרה לא הוי הרגשה, דלכא' פשוט דבזמן הגמ' אילו היתה הרגשה דקה מן הדקה שאין האשה יכולה להבחין בה כלל אינה בכלל הרגשה, תדע דהא באמת אין תנועה בגוף שאינה נרשמת, וכידוע אפשר לעמוד על כך ע"י מכשירים (כפי שבדקים אצל מחוסרי הכרה), ובפרט להשיטות דזיבת דבר לח הוי הרגשה, הרי בכל יציאת דם יש זיבת דבר לח שהרי הדם זב על גופה ואימתי אין הרגשה, אלא בע"כ כל דהוי הרגשה קלה שאינה גורמת לאשה להבחין בכך אף אם תיתן דעתה לכך לא הוי הרגשה, ומה שאמרו בגמ' נז: דארגשה ולא אדעתא יתכן לפרש דמרגשת אלא שאינה נותנת לב להבין שהרגשה זו באה מן הדם, [וגם אפשר לפרש שהרגשה ושכחה שהרגשה כמש"כ ברשב"א וחידושי הר"ן, וכבר חקר בזה בפרד"ר פתחי נדה עמ' יא; ועי' גם בשו"ת ארץ צבי ח"א סי' מ"ה ד"ה וי"ל שכ' לדון דלצד זה דכוונת הגמ' דשכחה י"ל דאם לא הבחינה כלל לא חשיבא הרגשה], וממילא בנשי דין שההרגשה הקלה שיש להן אינה יכולה לגרום להן להבחין בכך לכא' לא הוי הרגשה. ולהלן נבאר הדברים בהרחבה.

* * *

כידוע האריכו האחרונים לדון אם הרואה דם בבדיקת עד או בשעת תשמיש או מ"ר טמאה מן התורה או לא, ושורש הנידון הוא אם אמרינן דחזקת דם שבא בהרגשה ומכח זה תלינן דארגשה ולא אדעתא הואיל והרגשת העד והשמש ומ"ר בלבלוה, ובפלתי סי' קפ"ג העלה מד' רש"י רמב"ם ותרומה דטמאה מדאו', [הרמב"ם בפ"ט מאיסור"ב ה"א גבי בדיקת עד ותרומה ד' סי' מ"ז גבי רואה מחמת תשמיש ורש"י ג. (כפי שביארו התוס' בדבריו) גבי בדיקת עד], ואילו מד' ההג"מ פ"ד מאיסור"ב אות כ' לגבי ראייה בשעת תשמיש דאינה טמאה מדאו' אם לא הרגישה.

והאחרונים הקשו על שיטת הרמב"ם ודעימיה מהסוגיא נז: שהקשו ע"ד שמואל דבעינן הרגשה מדאו' מג' דוכתי דראתה דם בבדיקת עד או תשמיש או מ"ר ומבואר דאם יש רגל"ד דאתי מעלמא טהורה, וקשה דאם לא הרגישה הרי היא טהורה בכל גווני ואם הרגישה הרי בע"כ דאתי מגופה, ומשני לעולם דארגשה ואימור הרגשת מי רגלים הואי או הרגשת עד או הרגשת השמש, ואם כד' הרמב"ם ודעימיה דאף בלא הרגשה תלינן דהרגשה ולא אדעתא מ"ט הוצרכה הגמ' להעמיד אוקימתא שהרגשה, והרי בלא הרגשה נמי יש לטמאות, וביותר קשה כל עיקר קושיית הגמ' דאי מיירי בלא הרגישה מ"ט טמאה, והלא כיון דאיכא למתלי בהרגשת מ"ר שמש ועד שפיר טמאה אף אם לא הרגישה גם לד' שמואל, [ודוחק לומר דרק בתי' הגמ' נתחדש זאת דתלינן בהרגשת מ"ר, דהא בתי' הגמ' נתחדש להיפך דאע"ג דהרגשה תלינן לקולא בצד הרחוק שהרגשת מ"ר נדמית לה כהרגשת ראייה, אבל לא מבואר כלל להיפך שיש מקום לחוש לחומרא לצד הרחוק שהרגשת ראייה נדמית לה כהרגשת מ"ר]²⁰.

ולכא' י"ל בפשיטות עפמש"כ הצמח צדק (סי' צ"ח) והסד"ט (ק"צ ס"ק ס"ז ד"ה נחזור לענינינו) להעמיד פלוגתת הסוגיות בהאי מילתא, דבשבועות יח. דנו בפירושא דמתני' נמצא על שלה חייבים בקרבן, מ"ט לא חשיב אונס, ורבא העמידה בבא עליה סמוך לוסתה, ורב אדא בר מתנא העמידה באמרה לו נטמאתי וחייב על הפרישה באבר חי, ודחאוהו רבינא ורבא דמהלשון 'נמצא' על שלה משמע דרק לאחר מכן נודע הדם, והקשו האחרונים מ"ט לא העמידה שאמרה לו שהרגשה והיה לו לפרוש משום כך ולא חשיב אונס, ותירצו דג"ז לא משמע בל' 'נמצא', דמשמע שלא היה שום ענין ספק מקודם. אלא דקשה מסוגיין דלהדיא העמידה להך מתני' בהרגשה. ומוכח מזה דהוי פלוגתת הסוגיות, דרבינא ורבא ס"ל דמיירי בלא הרגישה ואפ"ה טמאה משום דחזקת דם שבא בהרגשה כד' הרמב"ם ודעימיה, ואילו סוגיין פליגא וס"ל דבלא ארגשה לא מטמאין מדאו', וס"ל כד' רב אדא שם דלא חש לדקדוק הלשון 'נמצא' על שלה' ולכך הו"מ לאוקמא בהרגשה. ולפ"ז ניחא בפשיטות ד' הרמב"ם ודעימיה, דלדינא פסקו כרבא ורבינא נגד רב אדא אשר מוכח מדבריהם דבלא הרגשה נמי מטמאין היכא דאיכא למתלי בהרגשת עד, אך מ"מ למדו נמי מסוגיין דבהרגשה נמי איכא למתלי לקולא בהרגשת עד ושמש במקום ספק וריעותא, דבזה לא מצינו שרבא ורבינא יחלקו על סוגייתו²¹.

²⁰ והנה בפלתי ומחצה"ש ריש סי' קפ"ג נקטו שלד' הרמב"ם ודעימיה יש לפרש דזהו גופא כוונת הגמ' ליישב דמיירי שלא הרגישה ותלינן שהרגשה ולא אדעתא, ול' הגמ' 'לעולם דארגשה ואימור הרגשת מי רגלים הואי' אין הכוונה דידועת שהרגשה אלא דאנן תלינן שהרגשה, אולם כבר עמדו בזה החכמים אדם (ק"ג בינת אדם ז' ח') והגר"ז (קפ"ג קו"א ב') דמוכח להדיא ברש"י רמב"ם ותרומה ד' שפירשו כהפשטות דמיירי בהרגשה, (רש"י בסוגיין ד"ה דארגשה ורמב"ם פ"ה מאיסור"ב ה"ה), וביותר מבואר כן בתרומה ד' סי' רמ"ו שכתב להוכיח מסוגיין דאם הרגישה ומצאה מראות טהורות תולה בהם ואינה חוששת למראות טמאות, מהא דמבואר בסוגיין דאע"פ שהרגשה תלינן בהרגשת עד והרגשת שמש, הרי להדיא שפירש בסוגיין דמוקינן לה בהרגשה.

²¹ עוד יש לפלפל בזה, דהנה כתב הצמח צדק לדקדק כד' הרמב"ם ודעימיה מדברי שמואל שנקט את דינו בבדקה קרקע עולם וישבה עליה ומצאה דם ולא כתב בפשיטות באופן שבדקה בעד ולא הרגישה דטהורה מדאו', ומה מוכח דכה"ג תלינן מדאו' שהרגשה וטעתה בהרגשת העד ולכך נקט את דינו רק בבדקה קרקע עולם.

אלא דלכא' כל ראייתו היא רק לפי המסקנא דשמואל נמי מטמא מדרבנן בלא הרגשה, ולפ"ז כוונתו דמדאו' טהורה, ולפ"ז שפיר יש לדקדק דמהא דלא נקט את דינו בבדיקה בעד מוכח דכה"ג טמאה מדאו', אולם להס"ד דשמואל מטהר נמי מדרבנן אין ראייה דבבדיקת עד טמאה מדאו', ד"ל דהתם טמאה מדרבנן מחמת החשש שהרגשה וטעתה בעד ולא מדאו'. ולפ"ז י"ל דאכן כל המקור לד' הרמב"ם ודעימיה הוא רק מדברי שמואל לפי המסקנא, אולם לפי הס"ד באמת ליכא מקור לחידוש זה ולכך לא ס"ל לגמ' כן והוצרכה לאוקמא בשהרגשה.

אולם אכתי צ"ע, דמהיכ"ת נימא דאם מצאנו בד' רבא ורבינא דאיכא למתלי בהרגשת שמש איכא נמי למתלי בהרגשת עד ומ"ר, ומנלן להשוות בין הדברים, וא"כ מאחר דבסוגיין חזינן דא"א למתלי בהרגשת עד ומ"ר מהיכ"ת דרבא ורבינא פליגי ע"ז, והדק"ל מנ"ל להרמב"ם לטמא בלא הרגשה מחמת תליית עד נגד הפשטות בסוגיין. [ונהי דבסוגיין מבואר שהשוו ביניהם, הלא זהו רק לענין דאף אם הרגישה הרגשת יציאת הדם אמרינן בכל הני גווני דיתכן שטעתה, אבל להיפך לומר דאף אם לא הרגישה יתכן דהני ג' הרגשות גורמות לה שלא להבחין בהרגשת יציאת הדם, זאת מנלן, ועי' היטב].

והנראה לחדש בזה, דיסוד הנידון בזה אינו אם יתכן לומר דארגשה ולא אדעתא, דזה ודאי כו"ע מודו דמסברא תלינן בכל הני גווני דארגשה ולא אדעתא הואיל וחזקת דם שבא בהרגשה, אלא דאעפ"כ י"ל דאינה טמאה, לפי שהרגשה קלושה כזו שאינה מבחינה בה מכח הרגשת העד והשמש והמ"ר אינה חשובה הרגשה, כיון שאין בכחה לברר את יציאת הדם, שהרי האשה סבורה שהיא הרגשת העד, ובזה כל האופנים שוים²². ושוב מצאתי כן בשו"ת דברי יציב י"ד סי' פ"ז וז"ל; 'ובפשטות נראה בסברת המקילין, דהרגשת יציאת דם מהמקור משונה מהרגשת עד, ובכה"ג דשייך לומר שטעתה אין זו הרגשה כלל ואינה טמאה מדאורייתא', וכן הביא משו"ת דברי חיים ח"א י"ד סי' ל"ז, וע"ש עוד בדבריו.

וביאור הדברים נראה, דהנה ביסוד דין הרגשה כבר האריכו רבותינו האחרונים לדון אם הוא דין בפנ"ע דראיה בעי הרגשה, או דמדינא גם בלא הרגשה טמאה, אלא דכל דליכא הרגשה התירתה התורה מספק דאימר לאו מגופה קאתיא, וההרגשה מבררת לן דמגופה קאתיא, ורוב האחרונים הסיקו דהוא דין בפנ"ע דראיה בעי הרגשה, ונפ"מ דאף באופן שברור לן בודאי דאתי מגופה אינה טמאה בלא הרגשה, וכן הוכיחו ממתני' דנמצא על שלה אתיום טמאין וחייבין בקרבן, ומבואר בסוגיין דזהו רק אם היתה הרגשה, ושם הלא ודאי מגופה קאתי, ואכמ"ל.

אמנם אף אחר שהכריעו האחרונים דהוי תנאי בפנ"ע יש לדון ביסוד דין זה, אם הוא תנאי בצורת הראיה ויציאת הדם, דכשם שדם שיצא דרך דופן לא חשיב דם נידות אלא רק אם יצא כדרכו, [ואף לענין טומאת הדם גופיה אינו מטמא כשיצא דרך דופן למ"ד מקור מקומו טהור כמבואר בגמ' מא:], ה"נ אם יצא בלא הרגשה לא חשיב דם נידות כלל, ורק אם יצא כדרכו בהרגשה הוי דם נידות, או דילמא א"י תנאי בעצם צורת הראיה ויציאת הדם, אלא תנאי ודין נוסף שאין האשה נטמאת אלא באופן שהיתה הרגשה שבכוחה לברר שאכן יצא הדם [משל רחוק מדין עדי קיום בגיטין וקדושין שאינם חלים אלא באופן שיש עדים שבכוחם לברר את המעשה], ומצאנו בכמה אחרונים ובראשם בשו"ת שב יעקב סי' ל"ו שכתבו טעמא דקרא בדין הרגשה שהוא כדי שתדע האשה שהיא טמאה ולא תיכשל באיסורי הנדה, דדרכיה דרכי נעם ע"ש, וזה מתאים לצד הב' הנ"ל.

וידוע נידון האחרונים אם דם הנדה טמא בלא הרגשה (למ"ד מקור מקומו טהור), דהגרע"א בשו"ת סי' ס"ב דן לחדש דלענין טומאת הדם גופיה לא בעינן הרגשה, וכן דן הגר"ז סי' קפ"ג (אך הוכיח לא כן מהסוגיא כב. גבי דם שיצא מהחתיכה), ולפ"ר נראה דתליא בחקירה זו, דרק להצד דיסוד דין הרגשה הוא דין נוסף שענינו להיות מברר על יציאת הדם, לפ"ז י"ל דלענין טומאת הדם לא נאמר תנאי זה אלא רק לענין טומאת האשה, אולם לצד הא' דיסודו הוא משום דבלא הרגשה לא חשיבא ראיה כדרכה ולא חשיב דם נידות כלל הרי פשוט שאינו טמא כמו דם שיצא דרך דופן.

והנה נחלקו האחרונים אם זיבת דבר לח חשיבא הרגשה או רק פתיחת פי המקור או נזדעזעו אבריה, ובערול"נ כתב לבאר הצד דזיבת דבר לח לא חשיבא הרגשה, לפי שרק הרגשת צער מחמת הדם חשיבא הרגשה, ובשו"ת חת"ס סי' קס"ז כתב דהרגשה הוא כח הדוחה את הדם מגופה וזה ליכא בזיבת דבר לח, אמנם בבית מאיר סי' קפ"ח כתב לבאר דהוי הרגשה לפי שכל שיודעת מיציאת הדם בבשרה זהו גופא הרגשה היא²³. ולכא' ב' צדדים אלו מתאימים לב' הצדדים שנתבארו ביסוד דין ההרגשה, דאם הוא דין בצורת הראיה אכן מסתבר דרק התחדשות של הרגשה הבאה מכח השינוי בגוף של הוצאת הדם מקרי הרגשה משא"כ זיבת דבר לח שאינה באה מכח תכונת יציאת הדם מגופה אלא בדרך מקרה, וכל משקה שיזוב עליה תרגיש בו הרגשה זו, אולם סברת הבית מאיר היא ע"פ צד הב' דיסוד ההרגשה הוא בתורת מברר על יציאת הדם ולענין זה גם הרגשת זיבת דבר לח מועלת.

[והנה בסד"ט הביא בשם השב יעקב להוכיח מסוגיין דזיבת דבר לח לא חשיבא הרגשה, דהא במתני' דאשה שהיא עושה

אלא דיש בזה דוחק רב לומר דד"ז נשתנה בין הס"ד למסקנא, דלכא' הוא מילתא דתליא בסברא אם יש בכח חזקת הדם שבא בהרגשה לברר שהרגישה והרגשת העד היא שבלבלתה, ואין סברא לומר שהגמ' גופא נסתפקה בזה והכריעה בזה רק מכח ההכרח בד' שמואל. ועי' להלן מה שיבואר ביסוד הנידון, ולפ"ז את"ש.

²² והנה יש לחקור בתליה זו דארגשה ולא אדעתא מחמת העד, האם הפי' דטעתה בהבחנת ההרגשה, דאמנם הרגישה את הדם אלא שהיתה סבורה שהיא הרגשת העד, או שהכוונה דמחמת הרגשת העד נתעלמה ממנה הרגשת הדם, דבלבול הרגשת העד גרם לה שלא תרגיש וכישנה דמיא, ולצד זה ניהא טפי, ויש להאריך במקור לצד זה, ועי' חזו"א סי' צ' גבי הרגשת מ"ר דנראה שכוונתו לזה, ואכמ"ל.

²³ ז"ל הבית מאיר (כשבא להוכיח דזיבת דבר לח הוי הרגשה); 'דהא חזינן מהרמב"ם שעכ"פ לאו דוקא פתיחת המקור הוי הרגשה אלא ה"ה שארי עניני הרגש לשינוי בהגוף כמו נזדעזעו גופה, ובודאי כן הוא כי נהי דדרשינן עד שתרגיש בבשרה מ"מ במה שתרגיש היכא רמיזא וכו', וכן מדויק לענ"ד ל' שמואל בדקה קרקע עולם וישבה עליה ומצאה דם עליה טהורה וכו' הא קשה למה לא אמר פשוט אשה שיצא ממנה דם שלא בהרגשה טהורה, אלא ודאי כל שיודעת מהיציאה א"א בשום אופן שלא בהרגשה שזה גופא הרגשה היא, משא"כ בישבה ולא ידעה מאומה עד שעמדה ומצאה דם זה מקרי שלא בהרגשה' עכ"ל.

צרכיה הרי ודאי איכא הרגשה של זיבת דבר לח מחמת המ"ר ואעפ"כ פריך מינה אדשמואל דלא בעינן הרגשה, ובהכרח דזיבת דבר לח לא חשיבא הרגשה. אכן להאמור דיסוד דין הרגשה הוא בתורת מברר על יציאת הדם (ואשר לדברי הבית מאיר זהו כל הטעם שזיבת דבר לח מקרי הרגשה) יש לדון ליישב דכה"ג שבלא"ה מרגשת זיבת דבר לח מחמת הטלת מ"ר לא מהני הך הרגשה לראיית הדם, לפי שאינה מבררת כלל את הראיה, ורק שלא במקום מ"ר מהניא, וכל מה שדנה הגמ' שם על הרגשה היינו שאר ההרגשות המיוחדות ליציאת הדם, אבל זיבת דבר לח אכן לא מהני שם, וכע"ז מצאתי בשו"ת דברי חיים ח"א יר"ד סי' ל"ז²⁴].

והנה החו"ד ר"ס ק"צ הסכים לד' הנוב"י דזיבת דבר לח הוי הרגשה אלא דס"ל דבעינן שתרגיש שזב ממקורה, אבל הרגשת הזיבה בבית החיצון לא מהני, שהרי יציאת הדם המטמאה היא היציאה מן המקור, ואם יציאת הדם מן המקור לא טימאה אותה לפי שלא הרגישה באותה שעה מאין יתחיל הטומאה בבית החיצון. ולכא"ו י"ל דטענה זו תלויה בניד"ד, דאם יסוד דין ההרגשה הוא ענין ראייה כדרך אין כל הכרח לטענת החו"ד, דכל שהראיה הביאה לידי הרגשה הרי היא טמאה, ומהיכ"ת דבעינן שההרגשה תהיה בשעת היציאה גופא, ויתכן גם שטמאה היא למפרע משעת היציאה [וכדנקטו להדיא במהר"ח אר"ז ושו"ת ראש הברזל שהובאו לעיל], אולם אם יסוד ההרגשה הוא ענין מברר על הדם יש מקום לומר דבעינן שיהא מברר בשעת חלות הטומאה, ועי'.

וזהו ג"כ יסוד שיטתו של המהר"ח אר"ז סי' קי"ב בשם רבינו עובדיה דהא דאמר שמואל עד שתרגיש בבשרה כוונתו עד שתמצא בבשרה, וה"נ אם מצאה את הדם ע"י בדיקת עד טמאה מדאו' אף אם לא הרגישה כלל, ולכא"ו יסוד דבריו הוא כעין מה שנתבאר דדין הרגשה הוא שיהא בירור בגופה על יציאת הדם, ועל כן ס"ל דבדיקת עד נמי חשיבא כמברר על יציאת הדם ומתקיים תנאי זה, ואף דפשטות כל הראשונים משמע לא כן דבעינן הרגשה דוקא, מ"מ שפיר י"ל דזהו גדר הגזה"כ דאינה נטמאת בלא שיהא מברר של הרגשה, וכן ביאר בשו"ת ראש הברזל שהובא לעיל בהערה דבעינן הרגשה בדוקא אבל יסוד דינו הוא שיהא בירור מכל הדם על היציאה.

ובזה יש לבאר ל' הרמב"ן פ"ד דין מ"ז והטור סי' ק"צ; 'דבר תורה אין האשה מטמאה ולא אסורה לבעלה עד שתרגיש שיצא דם מבשרה, וחכמים גזרו על כל כתם שנמצא בגופה או בבגדיה שהיא טמאה ואסורה לבעלה אפילו שלא הרגישה ואפי' בדקה עצמה ומצאה טהורה וכו' וצריכה שתפסוק בטהרה כאילו ראתה ודאי', וצ"ב בתרתי, חדא מה ענין בדיקה לכאן, והרי הנידון בדאו' הוא על ראייה ודאית מגופה אלא שהיתה בלא הרגשה, וחז"ל גזרו דטמאה אף בלא הרגשה, ואמנם חז"ל גזרו גם על כתם שהוא ספק מעלמא אך הטור' הלא קאי כלפי הדאו', ועוד צ"ב מה שסיים 'כאילו ראתה ודאי' (ול' הרמב"ן הוא 'כאילו ראתה דם') והול"ל 'כאילו ראתה בהרגשה'. ומשמע מכ"ז דעיקר החידוש בכתמים הוא דאף דלא הוי ודאי ראייה טימאה, אך צ"ב דהא פתח בהרגשה.

ולהאמור ניחא, דיסוד דין הרגשה הוא ידיעה ודאית, ואמנם הוא תנאי לעיכובא מגזה"כ דבעינן מברר של הרגשה ואי"ז רק דין בירור בספיקות, אך מ"מ כיון שזהו יסוד הדין מבואר החידוש בדרבנן דלא זו בלבד שלא הצריכו מברר של הרגשה אלא אסרו אף באופן שיש צד מעלמא ואינה ראייה ודאית.

ובהכי ניחא הא דמשמע מדברי הרשב"א ריש שער הכתמים ועוד ראשונים דדינא דשמואל ודרשת ר"ע 'דם ולא כתם' חד הוא [וכן נקטו התו"ט וערו"ל ושם יעקב סי' מ"א ועוד], והדבר צ"ב דהא דרשת שמואל הוא לענין המעשה המטמא דבעי הרגשה ואילו דרשת ר"ע הוא לענין המעשה המברר אם מגופה הוא או לא, ומה ענין זל"ז. אולם להאמור ניחא, דאמנם ב' דרשות הם אבל יסוד שניהם חד דבעינן בירור שהדם מגופה והוא לעיכובא. [ועי' היטב בל' האר"ז הל' נדה סי' שני'; 'אמר להם מה הדבר קשה בעיניכם שלא אמרו חכמים להחמיר אלא להקל שנאמר ואשה כי תהי' זבה דם יהי' זובה בבשרה דם ולא כתם, היינו כשתראה האשה ודאי שהרגישה בראייתה, אלא שגזרו רבנן על הכתמים היינו ודאי שממנה יצא דם אף ע"פ שלא הרגישה טמאה אבל לספק לא הזקיקה הלכך היכי דאיכא למתלי לקולא תלינן'].

והנה הבאנו לעיל קושיית הצ"פ מ"ט קטנה בת יום אחד טמאה והא אינה מרגשת, והבאנו שתמהו עליו טובא מהיכ"ת דאינה מרגשת, והא ודאי מרגשת היא אלא שאינה מבינה בהרגשתה. אכן להאמור יש מקום להבין הקושיא דכיון דיסוד הרגשה הוא הידיעה ביציאת הדם לא מהני זאת בקטנה ושוטה שאין להם דעת להבחין ביציאת הדם ע"י ההרגשה²⁵. והנה באמת גם הסד"ט סי' ק"צ סוף סק"א עמד בקושיא זו וכתב בזה"ל; 'ואע"ג דקטנה לאו בת הרגשה היא מ"מ אילו היתה גדולה היתה מרגשת וטמאה', [ומזה הוכיח שם דרוב דמים בהרגשה דאל"כ סו"ס מהיכ"ת שיצא באופן שראויה היתה להרגיש]. ודבריו צ"ב דאם כוונתו לומר דמרגשת היא הול"ל בפשיטות דמרגשת אלא שאינה מבחנת בהרגשתה (וכל' רש"י ג. גבי שוטה), ואם ס"ל דבעינן הבחנה כמו שנתבאר מהי תשובתו דאם היתה גדולה היתה מרגשת.

²⁴ אמנם עיקר הוכחת השב יעקב תמוהה מאד, דהא זיבת דבר לח שמרגשת במ"ר היא על גופה מבחוץ, והפוסקים דנו על זיבת דבר לח בפי המקור או עכ"פ בבית החיצון ולא על גופה מבחוץ, וכבר עמד בזה הלחם ושמלה.

²⁵ אמנם צ"ע דהצ"פ הרי השיב דהוי דין ראייה כדרך ולפיכך א"צ הרגשה בקטנה משום דהוי כדרך, ולהאמור הול"ל דממילא חשיבא הרגשה.

ונראה לבאר דאין תנאי שהאשה תבחין ביציאת הדם, אלא שיהיה מברר על יציאת הדם, כלומר שתהיה הרגשה שמכוח יכולה האשה להבחין ביציאת הדם, ואם היא מסיחה דעתה ואינה מבחינה לית לן בה. ובזה הוא שחידש הסד"ט דכיון שאילו היתה גדולה היתה מבחנת מקיר שיש כאן מברר על יציאת הדם, ומה שאין הקטנה מבחינה קטנותה הוא דגרמה לה ואי"ז חסרון בכח ההרגשה לברר יציאת הדם, דמסתבר שהדבר תלוי אם ההרגשה מבררת בגדולה ולא בקטנה.

והנה בשו"ת מהר"ם לובלין שהביא הסד"ט בסי' קפ"ג נקט בפשיטות דיש הרגשה בשינה אע"פ שאינה יודעת כלל מיציאת הדם²⁶, וכ"ה בתורת השלמים סי' ק"צ סק"נ בשם הלבוש, ובשו"ת דברי יציב י"ד סי' פ"ה עמד בזה דהא לא הרגישה כלום. אכן נראה דדמי לתי' הסד"ט גבי קטנה, דכיון דאם היתה ערה היתה מרגישה מקיר שיש כאן מברר על יציאת הדם, ואף שאין ההרגשה גורמת לה להתעורר ולדעת מזה מ"מ מסתבר שדרגת ההרגשה נקבעת לפי מצב האשה בשעה שהיא ערה ולכן לא אכפת לן שבשעת שינתה איננה מרגישה בזה.

ועד"ז יש לבאר הנידון בסוגיין אם בדיקת עד מטמאה מדאו' או לא, די"ל דאף דתלינן שהרגישה ולא אדעתא, מ"מ כיון שדרגת ההרגשה היתה באופן כזה שאינה יכולה להבחין בה בשעת בדיקת העד לא מהני, דאין כאן מברר, והצד דהוי הרגשה והכי קי"ל הוא משום דדמי לישנה, דכיון שהכנסת העד היא ענין מקרי אזי כל שבלעדי העד היתה מרגשת מקרי שיש כאן מברר על יציאת הדם.

והנה בשו"ת דברי יציב שם דן איך הדין באשה שניטל ממנה חוש ההרגשה, וכמו שיש שמשתינות ואינן מרגישות כלל, או שלא הרגישה מחמת שניתן לה איזה סם שלא תרגיש וכידוע מדרכי הרפואה, האם בכה"ג לא תהיה טמאה מדאו', או דסגי דשאר נשים הדרך שמרגישות. ולהאמור נראה לחלק, דאם נטלה סם הוי כמו ישנה ובודקת בעד וכדו' ומקרי הרגשה, וכן נקטו בפשיטות פוסקי זמנינו דאשה הנוטלת כדורי שינה ובשום אופן אינה יכולה להתעורר מקרי הרגשה מדאו', אבל אם ניטל ממנה חוש ההרגשה יש לדון מה דינה. והנה אם יעשו זריקת הרדמה באותו מקום שלא תהיה שום התפעלות הגוף מיציאת הדם פשוט דלא הוי הרגשה, וכ"כ במנחת שלמה תנינא סי' ע"ב, אולם ניד"ד הוא באופן שהיתה התפעלות הגוף אלא שאין ההרגשה מגיעה לחושים שבמוח ובזה יש לדון אם חשיב ענין מקרי שאיננה מרגשת ואי"ז חסרון כיון שעצם ההרגשה היא התפעלות הגוף המביאה להרגשת האשה ומבררת לה את יציאת הדם, ועי'.

ומעתה נראה לבאר יסוד הנידון בנשי דידן, דמחד גיסא היה מקום לומר דכיון שנשתנו הטבעים וכעת הוא מצב קבוע בכל הנשים שאינן מרגישות, הרי דאין כאן הרגשה המבררת, דההרגשות כיום הן הרגשות קלות שאין בכוחן לברר את יציאת הדם, ומאידך גיסא י"ל דדינם כישנה ושוטה, דכיון שבזמן הגמ' היו הנשים מרגישות הרגשות אלו אלא שנשי דידן נחלש כח תחושתן והבחנתן, מקרי דיש כאן מברר, דד"ז נקבע לפי האשה השלמה שבזמן חז"ל, ונשי דידן כחולות דמיון, וזהו כמצב שאינו טבעי ועל כן לא נשתנה הדין. וענין זה דומה לאשר הבאנו לעיל בשם החזו"א לענין טריפות, דדיני התורה נמסרו לחז"ל ונקבעו באלפיים שנות תורה.

והנה הארכנו לבאר ענין זה ע"פ הצד דיסוד דין ההרגשה הוא בתורת מברר על יציאת הדם, אולם באמת יש לבאר זאת גם להצד דיסודו ראיה כדרך, דגדר ראיה כדרך היא שהראיה פועלת הרגשה באשה, והרגשה היינו באופן שאשה בריאה וערה וגדולה מרגישה ומבחנת בהרגשה זו, ונשי דידן כמו חולות וישנות וקטנות הן.

* * *

מעתה עלינו לבאר החלק הב' היאך מקילים כיום בכתמים מחמת העדר הרגשה ומאי שנא בדיקת עד מכתמים כיום לענין ההרגשה. והנה לפ"ד המהר"ח או"ז דא"צ הרגשה אלא מציאה בגופה ניחא, דוסת ובדיקת עד דאו' וכתמים דרבנן, וכן אם הרגשה יסודה בירור ודאי שהדם מגופה וכעין דין ממזר ודאי ולא ממזר ספק כמש"כ הסד"ט ניחא, כי בכתמים מקרי לעולם דלא הוי ודאי כדמוכח מהגמ' בדבקה קרקע עולם אינה טמאה מדאו' אע"פ שקרוב לודאי דהוי מגופה, לפי שסו"ס יש צד רחוק דלא בדקה שפיר כמש"כ התוס' ר"ד, וגזה"כ דאף בכה"ג דיש רק צד רחוק שאי"ז מגופה טהורה, וכן אם נקטינן דהרגשות הוסת בגדר הרגשות הן ומשום כך נשי דידן טמאות בוסת ניחא, [אלא דלפ"ז צ"ע מ"ט בדיקת עד הוי דאו'], אולם עיקר הקושי הוא אם נימא דכיום א"צ הרגשות, בין אם כד' הגר"ש אלישיב זצ"ל דא"צ כלל הרגשה ובין אם כדרך רוב חכמי זמנינו דיש הרגשה קלה שאין נשי דידן מבחינות בה, וא"כ בדין שנדון את הכתמים כבדיקת עד, דכיון דחזקת דם שבא בהרגשה תלינן שהרגישה ולא אדעתא כיון שהיא כישנה וביותר קשה לפ"ד הגריש"א דא"צ כלל הרגשה.

והנה בתשו' הגריש"א כתב להשיב על כך ע"פ יסוד רבים מגדולי האחרונים דמלבד דינא דשמואל דבעינן הרגשה מדאו' יש עוד ילפותא דר"ע 'דם ולא כתם' ויסודו דכל שיש ספק מעלמא לא אסרה תורה, ועל כן רק בודאי ראיה מגופה הרי

²⁶ השל"ה דן על אשה שראתה בשינתה ושימשה אח"כ אם צריכה תיקון לאיסור כרת או לאיסור דרבנן, ונקט השל"ה דלא היתה הרגשה, והשיב לו המהר"ם לובלין בתוך דבריו דמאן ימר שלא הרגישה ולא אדעתא, והסד"ט השיג עליו דאם היתה מרגשת היתה מתעוררת כמבואר בגמ' ג. אגב צערה מיתערה. נמצינו למידן מדברי המהר"ם דשייך הרגשה בתוך השינה, וגם השל"ה אפשר דפליג רק מחמת טענת הסד"ט.

היא טמאה מדאו', [סד"ט ס"ק צ"ג בד' הרמב"ם, חור"ד קצ"ו סק"ג, חכמ"א סק"ט, הגר"ז ס"א, ובית מאיר באבה"ע צלעות הבית סי' י"ג]. אולם מכח זה העלה נפ"מ רבתא לדינא, דכתם שהוא ודאי מגופה כגון כתם על פד שהתקינה לה לספוג את הדם יש לנהוג בו כראיה דאו'.

והנה דבר זה הוא חידוש עצום לדינא שנתהפך הדין מן הקצה אל הקצה, מהיתר גמור (כי הפד הוא בד"כ דבר שאינו מקבל טומאה או אם הדם הוא פחות מכגריס) לאיסור כרת החמור²⁷. וגם יש להבין לפי דבריו מאי שנא פד מבגד הסמוך לגופה דגם שם קשה להבין צד שיבא הדם מעלמא, ואיך ברירא ליה כ"כ לחלק ביניהם דזה היתר גמור וזה איסור כרת. [ובס' משמרת הטהרה כתב בשמו להלין על אלו שמחמירים בבגד הסמוך לגופה ומקילים במראות הדמים, וחזינן כמה היה פשיט"ל להקל בבגד הסמוך לגופה]. אך מ"מ גם אם נימא דיש מקום להקל בפד כמו בבגד הסמוך לגופה, אך הא מיהא תקשי איך שייך להקל באופן שבדקה את הבגד קודם שלבשתו כמו בז' נקיים, שהרי בכה"ג ממש איירי שמואל בדקה קרקע עולם, ובזה לא התיר אלא משום דלא היה לה הרגשה, וביארו האחרונים הנ"ל דבכה"ג אין מקום להתיר מדין דם ולא כתם' כיון דמקרי ודאי מגופה, וא"כ אם נקטינן דבזה"ז א"צ הרגשה הרי דבכה"ג ודאי טמאה מדאו'.

עוד צ"ע מה שייך להקל בבגד הסמוך לגופה מדין דם ולא כתם', והלא אופן הילפותא הוא דכתם הוא ספק מעלמא ולכך שרי, והסד"ט דימהו לממזר ודאי ולא ממזר ספק, והרי בבגד הסמוך לגופה הצד דמעלמא הוא צד רחוק עד מאד ומסתבר מאד דלענין ממזר היה חשוב כודאי ולא היה מקום להקל בו, ואיך שייך להקל בזה.

אמנם בשו"ת צמח צדק יו"ד סי' צ"ה וסי' קמ"ב ועוד דוכתי (וכע"ז בשו"ת דברי חיים סי' ל"ז) כתב לבאר גדר הדרשא דם ולא כתם' באופ"א, דהוא כעין ד' המהר"ח או"ז דכל שלא נמצא הדם בגופה אינה טמאה מדאו' הואיל, והביא ל' רש"י בכמה דוכתי שכתב כן כמו שהבאנו לעיל, וביאר דאף באופן דהוי ודאי מגופה מ"מ כל שלא מצאה בגופה אינה טמאה אלא מדרבנן ויש בה דיני כתמים, ולפ"ז נחא²⁸. אולם עדיין אין הדעת נוחה בכ"ז, כי עיקר חידוש האחרונים דדינא דשמואל ודינא דר"ע ב' דינים שונים הם אינה מוסכמת, ומדברי הרבה מן הראשונים לא משמע כן, וצ"ע.

אכן בס' חוט שני סי' קפ"ג ועוד כתבו לחדש דכהיום ליכא חזקת דם שבא בהרגשה על דם מועט אלא רק על ראייה מרובה כדרך, וממילא א"צ לחוש להרגשה בכתמים. והביאור בזה, דאף דמדינא איכא חזקת דם שבא בהרגשה אף על ראייה מועטת כדנקטו האחרונים בד' הרמב"ם ודעימיה לענין דם מועט על בדיקת עד, מ"מ ד"ז דאיכא חזקת דם שבא בהרגשה גם על ראייה מועטת הוא חידוש טפי מכל ראיית וסת, וכבר מצאנו בסד"ט בשם השב יעקב דאין חזקת דם שבא בהרגשה על קרטין, וכיון שאנו רואים שנשתנו הטבעים ואין הנשים מרגישות, אזי נקטינן דאין הרגשה כלל ונשתנה הטבע דחזקת דם שבא בהרגשה, דמהיכ"ת דיש הרגשה ולא אדעתן, אלא דכלפי ראייה כדרכה בוסת דמסתבר טובא שתראה בהרגשה אית לן למימר דלא נשתנה הטבע אלא רק חולשת החושים גורמת שלא ירגישו שמרגישות, ויש עוד להאריך בזה ואכ"מ. והא דבבדיקת עד אנו מחמירים ודנים אותו כדאו', היינו לפי שסו"ס הרי לא בטל מן העולם לגמרי ענין הרגשה, וכיון שא"א לעמוד על ההרגשה בבדיקת עד צריך לדון כדאו' באשה שיש לה הרגשות, וכיון שכך אין אנו מחלקים בדבר ודנים אותו תמיד כראיה דאו' בהרגשה.

ועולה מזה נפ"מ דבכתם גדול מאד יש להחמיר כי יתכן שיש עליו חזקה דבא בהרגשה, [ויש עוד טעמים בין פוסקי זמנינו להחמיר בכתם גדול, יש שדנו דאין בזה הקולא מצד דם ולא כתם' כי בזמנינו דם בכמות גדולה היא בגדר ודאי מגופה וא"כ הדרינן לחשש דאו', ויש שדנו דכה"ג חשיבא ראייה ולא כתם ואסור מדרבנן ואין בו קולת צבעונים או דבר שאינו מקבל טומאה, דלא הקילו בכתמים אלא מחמת שנמצא באופן שיכול להיות בו צד דאתי מעלמא, אך אין הדבר מוסכם דלא הקילו כן בודאי מגופה ואכ"מ, ושמעתי שאחד שאל את הגריש"א זצ"ל אודות כתם גדול על דבר שאינו מקבל טומאה וחקר אותו הגריש"ש על ב' פרטים, מה היה כמות הדם וכמה היה לח כדי להכריע אם הוא בגדר כתם או ראייה]. וכן עולה נפ"מ לכתם שבא קודם הוסת ויודעת שמתחיל בזה הוסת דיש לדון כראיה דאו' כי בזה ודאי שייך החזקה דדם בא בהרגשה הואיל והוא תחילת הוסת, ויש בזה נפ"מ גם לדיני וסתות ממתי למנות את הוסת, ואכמ"ל.

ומכח כ"ז נתקבל אצל רבים מן המורים להורות עכ"פ בתורת חומרא ראויה לבדוק אחר כתם שנראה כדם גמור מגופה באופן שמדינא הוא מותר מחמת שהוא פחות מכגריס או שהוא על בגדי צבעונים או על דבר שאינו מקבל טומאה. ועי' בשיעורי קנה בושם סי' ק"צ בירורי השיטות סי' ב' שביאר הדבר בזה"ל; 'אם נטהר הכתם בלא כלום הרי זה כעין העלמת עין מן האיסור, והמתחכם אינו אלא מפסיד שאפשר לבא לידי מכשול, וכן שמעתי שמרן החזו"א הורה לאחד לבדוק לאחר מציאת כתם, ומ"מ היינו רק כשהחכם בקי במראות הדמים ונראה לו שהדם מגופה'. וגם למעשה בבגד המהודק

²⁷ בס' דברי יעקב - מתשובות הגרי"ש כתב שכמדומה לו שמכל מה שנדפס עד היום הזה מתורתו של מרן הגריש"א זצוק"ל הוא החידוש העצום ביותר בענין הלכה למעשה!

²⁸ אמנם צ"ב איך מתפרש לדבריו הא דשמואל איירי במצאה בקרקע עולם ואעפ"כ לא טיהר אלא משום העדר הרגשה. שו"ר בסי' קמ"ב שכתב לפלפל דהרגשה דשמואל היא רק פתיחת פי המקור ולא זיבת דבר לח, אולם לענין מציאה בגופה סגי בהרגשת זיבת דבר לח, וממילא י"ל דשמואל איירי בהרגשה זיבת דבר לח וממילא חשיב מציאה בגופה ואעפ"כ טהורה משום דליכא הרגשה ע"ש, [וצ"ע אם זאת כוונתו].

לגופה מחמירים יותר מחמת כל הנ"ל, ויש אוסרים בכל גווני בתורת חומרא, ובפרט אם יש צד ספק נוסף להחמיר, וכן יחד עם הרגשת זיבת דבר לח אפי' בבית החיצון, [ובספר שאלת משה ח"ג בסופו האריך הגרמ"ש קליין שליט"א לאסור בכל גווני מדינא מכח שיטת הגר"ז דחיישנן לארגשה ולא אדעתא בכתם יבש, אבל רק בדם גמור ולא בנוטה לאדום, וע"ש בארוכה וכן בסוף ספר אוצרות הטהרה].

כמו כן שמעתי מאחד מגדולי המורים שליט"א (הגר"צ ובר שליט"א) שאינו מתיר לאשה שיש לה כתמים מרובים ע"י צבעונים כי הוא בגדר ודאי בא מגופה בהרגשה. [עוד מבואר בחוט שני דיש מקום להחמיר בכתם על צבעוני ביום הוסת, וכנראה מכח הנ"ל דביום הוסת יש לחוש טפי להרגשה].